

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lakner Vesna

Mentor: Izr. prof. dr. Gregor Tomc

**POLITIČNA AKTIVNOST SLOVENSKE
MLADINE:**
*Primerjava med avtoritarnim in
demokratskim sistemom*

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2004

KAZALO

1. UVOD	3
2. OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV:	6
2.1. Pojem mladine in mladosti	6
2.2. Politična aktivnost mladine ali mladina kot politični subjekt	10
2.3. Socialistični sistem	12
2.4. Demokratični sistem	15
3. OBDOBJE OD KONCA 2. SVETOVNE VOJNE DO 80. LET:	18
3.1. Politična in gospodarska ureditev	18
3.2. Slovenska mladina v tem obdobju	24
3.2.1. Položaj mladih v povojnih letih	24
3.2.1.1. Organiziranost mladih po 2. svetovni vojni	26
3.2.1.2. Mladina v 50. letih	29
3.2.1.3. Politizacija mladine v 60. letih	31
3.2.1.4. Mladina v 70. letih	34
4. OBDOBJE OD 80. LET DO DANAŠNJEGA DNE:	37
4.1. Politična in gospodarska ureditev	37
4.2. Slovenska mladina v 80. letih	40
4.2.1. Položaj mladih v tem obdobju	40
4.2.1.1. Politična aktivnost mladine v 80. letih	42
4.2.1.2. Političnost mladine skozi raziskavo	44
4.3. Slovenska mladina v 90. letih in danes	53
4.3.1. Položaj mladih v tem obdobju	53
4.3.1.1. Politična aktivnost mladine v 90. letih in danes	54
4.3.1.2. Političnost mladine skozi raziskave	55
5. SKLEP	66
6. LITERATURA	68

Kazalo tabel:

Tabela 4.1: Pogled anketiranca na osebno in družbeno prihodnost; str. 42

Tabela 4.2: Interes anketiranca za politiko; str. 43

Tabela 4.3: Članstvo anketiranca v organih samoupravljanja v delovni organizaciji, kjer je zaposlen, v šoli ali krajevni skupnosti; str. 43

Tabela 4.4: Ocena anketiranca o vplivu mladih na družbene spremembe; str. 44

Tabela 4.5: Ocena lastnega vpliva anketiranca na pomembne odločitve in na tisto najpomembnejše, kar se dogaja v okolju, kjer živi in deluje; str. 44

Tabela 4.6: Glavni razlog, zakaj anketiranec ni in ne želi postati član ZKJ; str. 45

Tabela 4.7: Odgovor anketiranca o tem, koliko se je pripravljen angažirati v določenih akcijah, ki jih ZKJ izvaja oziroma bi jih morala izvajati; str. 46

Tabela 4.8: Mnenje anketiranca o tem, kdo je najbolj zainteresiran, da se stvari v naši družbi spreminjajo na bolje; str. 47

Tabela 4.9: Interes anketiranca za navedene stvari; str. 48

Tabela 4.10: Pogled anketiranca na osebno in družbeno prihodnost; str. 54

Tabela 4.11: Pripravljenost anketiranca na angažiranje v izvajanju družbenih sprememb; str. 55

Tabela 4.12: Pripravljenost anketiranca na udeležbo katere izmed naštetih dejavnosti; str. 56

Tabela 4.13: Mnenje anketiranca o tem, ali bi kandidiral za kakšno politično funkcijo, če bi videl dobre možnosti za uresničitev svojih pogledov in vizij; str. 56

Tabela 4.14: Ocena anketiranca o lastnem vplivu na družbene spremembe, ki se bodo zgodile v prihodnosti; str. 57

Tabela 4.15: Ocena anketiranca o lastnem vplivu na pomembne odločitve in na tisto najpomembnejše, kar se dogaja v okolju, v katerem živi in deluje; str. 58

Tabela 4.16: Ocena anketiranca o tem, koliko se mu zdijo dane okoliščine in situacije zaželeni oziroma nezaželeni; str. 58

Tabela 4.17: Stopnja zainteresiranosti anketiranca za našete pojave; str. 59

Tabela 4.18: Interes anketiranca za politiko; str. 60

Tabela 4.19: Stopnja zaupanja anketiranca naštetim; str. 61

Tabela 4.20: Pogostost pogovora anketiranca z naštetimi osebami o politiki; str. 62

1. UVOD

Kdo pravzaprav so mladi? Kakšno predstavo imamo o njih? O mladini, njenem položaju in težavah je bilo napisanega veliko in opravljenih kar nekaj raziskav. Vendar menim, da jo je kljub temu težko opredeliti in da enotna razlaga ne obstaja. Nekaj mnenj različnih avtorjev bom sicer podala v nadaljevanju, na začetku pa naj povem, da jo v grobem razumem kot ljudi, stare od 15. do 27. leta. Vendar pojma mladina ne morem posplošiti le na starostno kategorijo. Mladina je vsekakor generacija ljudi, ki se razlikuje od ostalega prebivalstva. Pomembneje je torej to, da so mladi v svojem obnašanju in stališčih od starejših drugačni. Takšni velikokrat tudi hočejo biti. Tako pogosto odstopajo od splošno uveljavljenih mnenj in stališč. Tudi zato je mladost izredno občutljivo obdobje, polno nasprotij in konfliktov, s katerimi se mlad človek ubada, ko vstopa v svet odraslih. Položaj mladine je izredno negotov in nepredvidljiv.

Mladi že od nekdaj veljajo za tisto generacijo ljudi, ki si največ upa, največ tvega, spravlja starejše v zadrego in jih zato slednji velikokrat označujejo za huligansko, nevarno in pokvarjeno. Starejša generacija vidi v mlajši grožnjo, saj so večinoma mladi tisti, ki hočejo spreminjati obstoječe stanje v družbi, medtem ko si oni želijo 'status quo'. Zavračajo namreč nove ideje, stališča in napredne misli mladine.

Zelo zgovoren je oglas za eno izmed slovenskih revij, ki bi ga lahko navezali na mladino kot na družbeno skupino: »Mladina je neodgovorna. Mladina ne spoštuje avtoritete. Mladina je nehvaležna. Mladina ne razume. Mladina se upira. Mladina rada žura. Na mladini svet stoji.« Mladi so že večkrat pisali in spreminjali zgodovino. Pri tem so v večini poskusov vplivali le na svojo sedanost ali prihodnost, vendar so bili njihovi dosežki pomembni, ne glede na to, da je skušala oblast njihove poskuse zatreti. Primer za to so študentska gibanja konec 60. in v začetku 70. let, ki so odmevala po vsem svetu. Po letu 1968, ko so mladi nastopili kot protestniki, se je pojavilo mnogo različnih razlag položaja mladih. Mnogi so menili, da mladi sami ne vedo, kaj bi radi, da so površni, negotovi, neodločni in sebični. Prišlo je tudi do občutkov krivde, da se odrasli ne znajo več pogovarjati z mladimi ali pa jim preveč popuščajo.

V svoji diplomski nalogi ne nameravam razpravljati o tem, ali je mladina res razgrajaška,

neodgovorna in nevarna družbena skupina. Bolj me zanimajo njena stališča, dejanja in dejavnosti, zaradi katerih jo ostali del družbe opazi. Osredotočam se na tisto značilnost mladine, ki je v preteklosti, danes sicer manj, v veliki meri razburjala javnost. Gre za politično aktivnost oziroma angažiranost mlade populacije. Ta kaže na to, koliko se mladi zanimajo za politiko, kakšen odnos imajo do političnih ustanov ter do perečih političnih vprašanj. Politična aktivnost namreč ne vključuje le stališč mladih o vladi, parlamentu, sodišču in drugih ustanovah, temveč tudi njihova mnenja o zadevah, s katerimi se te ustanove ukvarjajo, predvsem o tistih, ki dvignejo veliko prahu, ko pridejo v javnost. Se pravi, politična aktivnost je tudi že to, ko se mladi javno izrečejo o takšni zadevi. Ko na primer izrazijo svoje nasprotovanje ob določenih ukrepih države ali ob kršenju človekovih pravic. Sem bi lahko uvrstili neupoštevanje pravic in zahtev istospolno usmerjenih s strani države.

K izbiri teme diplomskega dela me je spodbudilo zanimanje za mladino, katere del sem tudi sama. Hotela sem ugotoviti, ali smo mladi Slovenci bolj ali manj dejavni od prejšnjih generacij. Danes pogosto slišimo, da je slovenska mladina pasivna ter da se zanima za ozek krog stvari in dogodkov. Predvsem za tiste, ki so resne narave. Ali mlade v tretjem tisočletju zanimajo le še področja, kot so ljubezen, spolnost, prijateljstvo in zabava? Je politika najmanj zaželeno področje, na katerem se mladi želijo udejstvovati? Slišati je tudi, da se današnja mladina bolj ali manj prilagaja razmeram v svojem okolju. Da je za razliko od prejšnjih generacij veliko bolj konformistična. S tem pa ne uresničuje svojih ciljev in želja ter ne kaže ustvarjalne drže.

Ugotavljam torej stopnjo zanimanja in sodelovanja mladine v političnem življenju. Da bi lahko preverila postavljene hipoteze (sledijo v nadaljevanju), moram opazovati mladino v današnjem času, to je v demokratičnem sistemu, in prejšnjem, socialističnem (avtoritarnem) sistemu. Na podlagi raziskave na več časovnih točkah bo možno ugotoviti, kako se spreminjajo stališča mladih do politike. Preverjam, v kolikšni meri so bili dejavni v takratni družbeni ureditvi in kako je z njihovo angažiranostjo od slovenske osamosvojitve naprej.

Rdeča nit moje naloge je politični aktivizem slovenske mladine, ki ga lahko opredelimo kot uresničen interes za sodelovanje pri sprejemanju političnih odločitev in pri njihovem uresničevanju. Za formalni aktivizem pa lahko rečemo, da se kaže v članstvu v različnih političnih organizacijah in organih, kar potrjuje Uletova (1988). Pa tudi, kot sem zapisala v prejšnjih odstavkih, v izražanju odnosa mladih do perečih javnih zadev oziroma vprašanj. Iz

svojega dosedanjega znanja in prebranega gradiva na to temo izhajam v diplomskem delu iz naslednjih hipotez:

- *Sodobna mladina je depolitizirana, v odnosu do politične oblasti pasivna, politično zanimanje in angažiranje se zmanjšujeta, za mlade pomembnejša področja pa so družinski in prijateljski odnosi, zabava in uspešnost v poklicnem življenju.*
- *Mladina v socialističnem sistemu je bila, bolj ali manj, vseskozi podrejena ideologiji totalitarnega sistema, vendar je v določenih obdobjih, kljub omejitvam in nadzoru oblasti, pokazala nekonformistično držo in aktivno nastopila s svojimi zahtevami in stališči.*

Odgovore na vprašanja o politizaciji mladih, njihovi politični zavesti in dejavnosti na političnem področju bom skušala dobiti z analizo strokovne literature, dopolnjujejo pa jo interpretacije rezultatov empiričnih raziskav o mladini. Gre za sekundarno analizo zbranih podatkov in raziskavo na več časovnih točkah (različna leta), ki kažejo na to, kako se spreminjajo stališča mladih do politike.

Po tem uvodu, ki je osvetlil temo diplomske naloge, sledi v drugem poglavju opredelitev ključnih pojmov, ki jih omenjam. Za začetek se osredotočam na mladino in mladost, kot ju razumejo različni avtorji. Na pojem mladina se nanaša njena politična aktivnost, zato raziskujem, v kolikšni meri je bila oziroma je mlada generacija v Sloveniji tudi politični subjekt. Da bi lahko primerjala stališča mladih do politike v Sloveniji in bivši Jugoslaviji, je treba poznati tudi glavne značilnosti obeh političnih ureditev. Zato najprej definiram socialistični sistem in demokracijo, zatem pa v tretjem poglavju opisujem jugoslovanski sistem od konca 2. svetovne vojne do osemdesetih let in položaj mladine v vsem tem obdobju.

V središču moje naloge so osemdeseta in devetdeseta leta ter začetek tretjega tisočletja, saj analiziram empirične rezultate od osemdesetih let naprej. Značilnosti socialističnega sistema od osemdesetih let do razpada Jugoslavije podrobneje podajam v četrtem poglavju diplomskega dela. Isto poglavje je prav tako posvečeno orisu političnega sistema v Sloveniji od osamosvojitve do današnjega dne. Osrednje mesto zavzemajo interpretacije podatkov iz izvedenih raziskav o mladini. Na koncu, v petem poglavju, sledi še sklep, v katerem potrjujem oziroma zavračam svoji hipotezi ter podajam ključne ugotovitve iz svoje naloge.

2. OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

2.1. POJEM MLADINE IN MLADOSTI

»Mladi so popotniki, ki zapuščajo svoj dom, varnost in stare vrednote. Smisel njihovega potovanja ni priti na cilj, ampak preprosto potovati. Potovati počasi, naporno, morda utrudljivo, toda potovati.« (Bajzek, 1997: 144).

Zgoraj navedeni citat me opozarja na to, da prehod iz mladostne dobe v odraslost ni lahek in enostaven, ampak gre za dolgotrajen in negotov proces, poln priložnosti in nevarnosti, s katerimi se mora mlad človek spopasti. Predvsem pa je to pot k osamosvajanju. Ko govorimo o mladih ali jih poskušamo opredeliti, enotna razlaga ne obstaja. So pa neke skupne točke med različnimi avtorji, kot je ta, da mladost zajema obdobje, ko mlad človek ni več otrok, a tudi odrasel še ne.

Mladina je tista, na kateri svet stoji, pogosto slišimo. Vsekakor mladi sestavljajo mlado generacijo, ki živi skupaj s srednjo in starejšo generacijo ter doživlja neke skupne izkušnje, ohranja podobne vrednote in pogled na svet. Mladino s pojmom generacija povezuje tudi Feuer (v: Vegič, 1990: 19), ki jo opredeljuje tako: »Generacije v sociološkem smislu tvorijo osebe v skupni starostni skupini, katere so v svojem razvojnem obdobju pridobile iste zgodovinske izkušnje, ki delijo iste upe in so doživele skupno razočaranje nad starejšimi skupinami, proti katerim izražajo določeno nasprotovanje.« Sociološki pristop v proučevanju generacij se tako ne opira zgolj na časovni okvir opredeljevanja generacij. Osnovo za oblikovanje neke generacije predstavljajo družbene izkušnje, ki jim je posamezna skupina izpostavljena, in način odzivanja nanje.

Generacija, pa najsi gre za mlado, srednjo ali starejšo, ima nedvomno tudi določena stališča o politiki, političnih vprašanjih, prav tako o avtoritetah, ki vodijo našo državo. Starejše generacije so si mnenje o teh zadevah večinoma izoblikovale v mlajših letih in se ta zato bistveno ne spreminjajo. Mladi ljudje pa šele vstopajo v politični prostor oziroma spoznavajo, kaj politika sploh pomeni. Torej lahko pojem generacije navežem na politično komponento. Tako je Rintala v proučevanje generacij v družbi uvedel pojem politične generacije. V obdobju, ko mladi oblikujejo svojo identiteto, namreč prav tako oblikujejo svoje politične

pogleda. »Politična generacija je skupina posameznikov, ki je v svojih formativnih letih podvržena enakemu osnovnemu zgodovinskemu izkustvu. Takšna generacija bo s prejšnjimi ali kasnejšimi generacijami težko našla politično komunikacijo, če ne bo to celo nemogoče.« (Rintala v: Vegič, 1990: 19-20). Povedano drugače: mladina bo z odraslimi in predvsem starejšimi težko našla skupno besedo, sploh glede zadev, povezanih s politiko. Politični pogledi mladih se sicer oblikujejo predvsem v obdobju pozne adolescence in zgodnje odraslosti, nekje od 17. do 25. leta.

V nalogi uporabljam kar nekaj pojmov, povezanih z mladino, kot so mladost, mladinska organizacija in mladinska kultura. Z njimi se je ukvarjala tudi Mirjana Ule (1989: 13), ki pravi, da lahko omenjeni pojmi pomenijo naslednje:

- določene institucije, ki zajemajo mlado generacijo in početja v okviru teh institucij (Zveza socialistične mladine Slovenije, mladinska društva, mladinski mediji),
- generacijo od 15 do 27 let,
- identifikacijski vidik pojma mladina, na primer mlada sila, mladinski potenciali, zaupanje v mladino, manipuliranje z mladino,
- specifična oziroma nova družbena gibanja, vezana na mlade generacije (mladinska gibanja, mladinska subkultura, mladinska scena).

Uletova in Mihelj (1995) opredeljujeta mladino kot generacijsko skupino, ki je iz obdobja med otroštvom in odraslostjo ustvarila svoj lasten svet, odrasli pa ga ne morejo po svoje usmerjati, nadzorovati ali si ga prisvajati. To deloma drži, saj odrasli, na primer starši ali šolske avtoritete, v veliki meri vplivajo na življenje otroka oziroma šolarja. Če ga že ne morejo po svoje usmerjati, pa ga z določenimi pravili lahko omejujejo. Vseeno je ta lasten svet za mlade pomemben socio-kulturni dosežek v letih po 2. svetovni vojni. Ne le, da so začeli oblikovati svoj svet, razvili so tudi določeno vrstniško skupinsko pripadnost in kulturo mladih, ki jim omogoča primerjavo in izmenjavo izkušenj.

Kot enega izmed razlogov za izoblikovanje mladosti kot posebnega življenjskega obdobja lahko navedem majhno razliko med psihofizično doraslostjo in osebnostno-socialno odraslostjo. Do evropskega novega veka namreč sploh niso poznali mladosti. Da ima slednja poseben pomen in da gre za posebno življenjsko obdobje med otroštvom in odraslostjo, so

ugotovili šele v družbah, kjer je odraščanje postalo tudi stvar posameznika in posameznice. Bistveno vlogo pri razumevanju mladine kot posebnega obdobja pa je imelo tudi obvezno šolanje otrok in podaljševanje šolanja. Za to obdobje, tako Uletova in Mihelj (1995), je torej značilen biografski prehod od otroštva k odraslosti, v katerem mlad človek oblikuje svojo samopodobo in istovetnost, z delom in zaposlitvijo prevzame socialne vloge odraslega človeka, postane ekonomsko in socialno neodvisen in odgovoren ter uporablja vsa znanja, ki jih je pridobil. Vendar je položaj mladega človeka kljub vsemu nejasen in negotov, mladost pa zelo tvegano življenjsko obdobje, v katerem se posameznik srečuje s težavami pri pridobitvi ustreznega socialnega statusa v družbi. Uletova (1988: 11) je prepričana, da je mladost doba, ki je izrazito obremenjena s storilnostnim pritiskom, posameznik pa se slednjemu lahko izogne le s tveganjem daljnosežnih posledic. Od tod izhaja, da je mladost kljub delni neodvisnosti mladih od staršev omejena neodvisnost, ki vsebuje mnoge oblike socialnega nadzora mladih. Kot sem že prej omenila, je tu šolski sistem, ki vpliva na mlade, pa delovno mesto, navsezadnje tudi denarna odvisnost študentov od svojih staršev.

Videti je, da so mladi toliko telesno zreli, da bi že lahko zavzeli vloge odraslih. Vendar je potrebno pogledati, ali so za to zreli tudi psihično in, ali so se popolnoma osamosvojili od staršev. Podobno meni tudi Jan Makarovič (1983: 18-19), ki mladino oziroma mladostnike opredeljuje kot generacijo, ki je ravno pred tem, da bo prevzela vloge odraslih in bi jih morda že morala prevzeti, če upoštevamo njeno biološko zrelost. V nasprotju z otroki in odraslimi lahko za mladostnike rečemo, da so sicer s puberteto dosegli biološko spolno zrelost, niso pa še s poroko (ali zunajzakonsko skupnostjo) in poklicem prišli do splošnih pravic in dolžnosti, ki omogočajo in zahtevajo odgovorno udeležbo pri temeljnih procesih družbe. Po eni strani so mladostniki obet odraslim, da bodo nadaljevali njihovo delo, po drugi pa grožnjo, da jih bodo zrinili z njihovih položajev.

Danes pojma mladina ne morem obravnavati brez ideološke komponente, ki je bila v preteklosti vseskozi navzoča. Mladina kot socialno oblikovan družbeni sloj oziroma družbena kategorija je bila namreč določena v skladu z interesi in razmerji političnih skupin na oblasti, z njihovo vladajočo ideologijo, to je z zavezujočim svetovnim nazorom, ne le s starostjo posameznikov v tem sloju. To je bilo, trdi Uletova (1989), še posebej izrazito v jugoslovanskem samoupravnem sistemu, v katerem ni bilo prostora za družbena gibanja ali združevanja. Tako tudi mladina ni mogla samostojno uveljavljati svojih razvojnih

potencialov, saj jo je oblast sistematično zaustavljala. Predvsem po koncu 2. svetovne vojne je bila popolnoma vpeta v ideologijo vladajočega sistema.

Na mladost so skozi vso zgodovino gledali kot na težavno in krizno življenjsko obdobje, to pa so izkoristile različne ustanove ter vzgojne, izobraževalne, politične in verske avtoritete, ki so posegale (po njihovem upravičeno) v življenje mladih, zlasti tedaj, ko je njihovo obnašanje bistveno odstopalo od uveljavljenih norm in pričakovanj. Kot je znano, mladi niso imeli moči, da bi spreminjali obstoječe stanje v družbi, kadar pa so posegli v življenje odraslih ter v pravila in vrednote sistema, jih je slednji obravnaval kot težavne in nevarne. Tako je bilo, na primer, v času študentskih gibanj koncem 60. let.

Mladi so začeli po drugi svetovni vojni ustvarjati svojo kulturo, poudarjali so pripadnost svoji skupini, generaciji in vrednotam. Zavedali so se, da mislijo in delajo podobno ter se zavzemajo za podobne vrednote. Izoblikovali so posebno vrstniško kulturo. Da je s pojmom mladina povezana mladinska kultura, se strinja tudi Brake (1984). Ta po njegovem omogoča razvoj samosvoje identitete, neodvisne od predpisanih vlog, ki jih zahteva družba. V njej se mladi čutijo svobodne, so tisto, kar so, pridobijo neko skupno identiteto, podobo in ustvarijo svoj slog, ki je pogosto označen za drugačnega od pričakovanj njihove družine in odraslih. Vendar ne morem reči, da je mladina enovita, homogena družbena skupina. Mladi imajo različen položaj tako v delovnem procesu kot v družbenoekonomskih odnosih. Tako, na primer, delavska mladina ali šolajoča se mladina nista v enakem položaju.

Po Uletovi in Miheljaku (1995: 38) lahko mladinsko kulturo razumemo kot skupek specifičnih življenjskih orientacij mladih vseh družbenih slojev. Usmerja torej njihov način življenja. Mladinska kultura povojnih mladih generacij je tako primer generacijske oziroma vrstniške kulture, ki ji je uspelo prekoračiti lokalne in generacijske meje in postati »splošnokulturna dobrina«. Izhaja iz mladih samih, ki jo, vsaj načeloma, če že ne v praksi, tudi sami organizirajo in nadzorujejo. Mladinska kultura kot vrstniška kultura mlade povezuje med sabo in jim pomaga v vsakdanjem obvladovanju skupnih težav.

Mladostna doba je vedno polna obljub in priprav na prihodnost, mladi pa se v njej učijo iz pridobljenega znanja in tudi iz svojih napak. Je neka prehodna doba, v kateri prihaja do kriz. Odraščanje samo po sebi je izredno dramatično, saj mladostnik nikoli ne ve, kaj vse ga čaka.

2.2. POLITIČNA AKTIVNOST MLADINE ALI MLADINA KOT POLITIČNI SUBJEKT

Politična vloga mladine je razvidna skozi sodelovanje njenih članov v središčih družbenega odločanja, skozi njihovo družbenopolitično udejstvovanje v organizacijah ali na ulicah ter skozi izražanje stališč glede perečih političnih zadev.

Obstaja široko prepričanje, da mladina (pa ni pomembno, v kakšni družbeni situaciji) predstavlja tisti del prebivalstva, ki je nagnjen k spremembam na vseh področjih življenja, tako na svojem kot družbenem. Mladina tudi v kriznih razmerah v družbi izraža možnost za njeno preobrazbo. Pripravljena se je angažirati za uresničitev sprememb v družbi in množično podpira vsako akcijo, ki je k temu usmerjena. Po drugi plati se lahko strinjamo, da mladina predstavlja družbeno labilen in politično nezanesljiv del prebivalstva. Tisti, ki zaradi svoje mladosti, pomanjkanja življenjskih izkušenj in politične zrelosti ter idealizma lahko postane predmet manipulacije in negativne politične indoktrinacije. Slednja pomeni prizadevanje vodstvenih organizacij v nekem sistemu, da bi mlade pripravili do tega, da sprejmejo določeno doktrino, svetovni nazor oziroma ideologijo. Mladina je tako prepoznavna kot družbeno dvomljiv in negotov del prebivalstva. S politično aktivnostjo mladine se je ukvarjal Vrčan (1988), ki pravi, da moramo biti pri široki aktivizaciji mladine previdni, sploh ko ima ta visoko avtonomijo. Mladino moramo zato stalno nadzirati, saj lahko od nje marsikaj pričakujemo. Lahko se spreobrne v izredno težaven del prebivalstva. To se je vsekakor zgodilo s študentskimi gibanji ob koncu 60. let, ki so jih med drugim zagotovo pogojevali eksplozija izobraževanja, številčnost mlade generacije in razvoj kapitalističnega sistema izobilja.

Če pogledam, na kakšen način se je mladina v preteklosti oblikovala, je očitno, da je imela pri tem veliko vlogo vladajoča elita. Mladina kot družbena in ideološka skupina v zgodovini meščanskih družb je bila podvržena njenemu nadzoru in vplivu. To je bilo značilno tudi za socialistične države. Pojem mladina (Ilich v: Vegič, 1990) v političnem jeziku ima tako predvsem ideološki predznak. Po drugi strani pa mladi sami, s tem ko kritično reagirajo na obstoječe stanje v družbi, razbijajo okvire politično pojmovane »mladinskosti« in se uveljavljajo kot potencialni subjekt soustvarjanja družbenih sprememb.

O tem, v kolikšni meri se oziroma se je angažirala slovenska mladina, govorim v nadaljevanju diplomske naloge, vendar je potrebno na tem mestu opredeliti, kaj politična aktivnost sploh pomeni. V svoji nalogi jo razumem kot vsakršno obliko sodelovanja mladine v javnem političnem življenju, pa najsi gre le za njihova mnenja in stališča o institucijah oblasti ali za oblike nasprotovanja oziroma nestrinjanja mladine z določenimi ukrepi politične oblasti. Zopet lahko navedem primer kršenja človekovih pravic, recimo na primeru tako imenovanih izbrisanih, zaradi česar prihaja do protestov. Mladi torej ugovarjajo ali se izrekajo proti določeni politiki države. Pojem politična aktivnost v splošnem zajema celotno politično zavest mladih, zanimanje za politiko in angažiranje v političnih dejavnostih (udeležba na volitvah, v demonstracijah, protestih, akcijah državne neposlušnosti). Gre za širok pojem, ki pa ga enačim s pojmom političnost in participacija. Apolitičnost oziroma politična apatija pa je, nasprotno, vse večja prevlada pasivnega odpora in umika mladih s političnega področja, kar se kaže z nezanimanjem in nesodelovanjem v politiki ter s politično pasivnostjo in ravnodušnostjo do vseh dogajanj v bližnji in širši okolici.

Politična aktivnost mladih je gotovo odvisna od njihove politične kulture, ki se razvija v procesu politične socializacije. Šiber (1987) ga opredeljuje kot proces, preko katerega se v posameznikovo osebnost vgradijo politično pomembna stališča in oblike vedenja. Mlada generacija ne začne znova, temveč nadaljuje na družbenih dosežkih. V procesu učenja postajajo že ustaljene oblike in strukture vedenja ter sistemi vrednot njena last. Politična socializacija je usmerjena k oblikovanju določenega vrednostnega sistema in vedenjskih norm. Posameznik se politično oblikuje pod vplivom primarnih skupin (družine, skupine prijateljev) in sekundarnih oziroma institucionalnih oblik politične socializacije (šolski sistem).

Podrejenost mladih prevladujočim političnim strukturam temelji na njihovem podrejanju prevladujoči ideologiji in družbenopolitični praksi. Ta odnos se izraža skozi vzorce in vsebine formalne politične socializacije, skozi pričakovanja in zahteve nosilcev politične oblasti do mladih in skozi družbenopolitično prakso, v katero vstopajo mladi. Odnos mladih do sistema družbe bi bilo zato mogoče pojasnjevati z nasprotjem med težnjami vladajočih političnih institucij ter vrednotami, normami in predstavami mladih (Vegič, 1990: 16). Žal so interesi oblasti na splošno vedno prevladali nad interesi mladine.

V drugi hipotezi zasledimo pojem konformizma mladih, ki ga opredeljujem kot držo prilagajanja, prilagodljivosti in soglašanja z določeno družbeno situacijo, skupino ali ustanovo. Znotraj politične ureditve takšna oseba sprejme in se podredi političnim ciljem ter vladajoči ideologiji sistema, pri tem pa ne odločajo upravičenost, človečnost in dejanska vrednost vsega tega, ampak koristi, lastna uveljavitev in udobje. Konformizmu pogosto botruje strah pred morebitnimi posledicami, če bi ravnal drugače (Sruk, 1987: 329-330). V nalogi tako preverjam, ali je bila slovenska mladina v prejšnjem socialističnem sistemu bolj prilagodljiva, kot je v današnjem.

Kot pravi Mike Brake (1984: 5), mladina ni šla po liniji najmanjšega odpora v mlačne vode konformizma ali po poti pričakovanj odraslih. Namesto tega je izoblikovala dovolj razpoznavne vzorce in norme vzpostavljanja nekonformističnega odnosa do sveta. Tukaj lahko zopet izpostavim študentska gibanja, vrstniške skupine, alternativna gibanja in podobno.

Mladina že od nekdaj misli drugače. To je pripravljena jasno izraziti in poudariti z videzom, obnašanjem in držo. Ponavadi šokira odrasli svet in vzbuja zgražanje, obsojanje in ogorčenje. Zato so odrasli mladim že večkrat očitali, da so padli pod tuj vpliv, ki je nesprejemljiv, škodljiv ali pa celo nevaren in sovražen družbi. V bistvu pa so pokazali svojo nekonformistično držo, kar pomeni, da so se uprli zaželenemu, vsakdanjemu, normalnemu in obveznemu v družbi. S tem so se izkazali njihova uporniška plat, neposlušnost in odklonilen, kritičen odnos.

2.3. SOCIALISTIČNI SISTEM

V diplomski nalogi ugotavljam politično aktivnost in položaj mladine v dveh sistemih. Zato je potrebno najprej opredeliti osnovna pojma, socialistični in demokratični sistem, zatem pa povzeti bistvene značilnosti jugoslovanske družbe od konca 2. svetovne vojne do samostojnosti Republike Slovenije leta 1991. V tem poglavju podajam različne razlage socializma oziroma socialističnega sistema.

V Leksikonu politike (Sruk, 1995: 302-303) je zapisano, da je socializem [fr. socialisme] izraz za zelo različne družbenopolitične ureditve, za raznovrstna pojmovanja in nazore o

družbi, za vrsto političnih gibanj in strank. Sam izraz naj bi se bil pojavil leta 1831 v nekem spisu filozofa in časnikarja Pierra Leroux. Najprej je beseda pomenila predvsem skupnost oziroma kolektivnost – nasprotje individualizma. V skupnosti naj bi našli oporo in moč revni, prikrajšani ljudje, ki jih ogrožajo, tlačijo in izkoriščajo bogati, buržuji, ki poznajo samo svoje koristi, nimajo pa sočutja do sočloveka. Karl Marx in Friedrich Engels sta leta 1848 s Komunističnim manifestom razglasila in pojasnila poslanstvo tako imenovanega znanstvenega socializma: najbolj izkoriščani in odtujeni razred buržoazne družbe, proletariat, naj bi pod vodstvom revolucionarne avantgarde, komunistov, z revolucijo odpravil izkoriščevalsko kapitalsko družbo in utemeljil brezrazredno družbo – asociacijo osvobojenih, razodtujenih proizvajalcev. V socializmu je tako poudarjena enakost, iz nje pa izhajata stališči, zapisani v mnogih programih socialistično tako ali drugače usmerjenih gibanj in strank:

1. da je potrebno zasebno lastnino vsaj budno nadzirati, če že ne odpraviti, poddržaviti ali podružbiti,
2. da je delo temelj človekovega obstoja in najvišja družbena vrednota.

Južnič (1989) se strinja, da so v idejo socializma vpeta nasprotovanja individualizmu, iz česar nastane poudarjanje kolektivizma, nauka, ki je zatrjeval, da je družbena celota (skupnost) pomembnejša od posameznika. Posamični interesi skupine razdirajo in podirajo, kar naj bi bilo v škodo vseh delov skupnosti. Socialisti so kritizirali zasebno lastnino, neenakost in izkoriščanje ter zahtevali novo ureditev, ki naj bi vpeljala svobodo in srečo vseh ljudi.

Za socialistične dežele, tako tudi za Jugoslavijo, je značilno naslednje:

1. enostrankarski politični sistem, v katerem ima komunistična stranka edina pravico določati tokove družbenega razvoja na vseh ravneh, ne glede na voljo državljanov,
2. popolnoma zaprt sistemski družbeni model, po katerem je mogoče družbeni razvoj učinkovito usmerjati tako, da se odvzame svoboda in možnost odločanja vsakem posamezniku ali skupini, ki ne deluje v skladu s pričakovanji sistema,
3. model vodenja družbenega razvoja je strogo hierarhični, kar pomeni, da vse pobude, zamisli in rešitve izhajajo iz centra ter se zatem izvajajo na nižjih ravneh strukture,
4. absolutna oblast, ki ni zavezana nikakršnim normam ali pravu, ki bi bil pred javnim pravom, kar pomeni, da država ščiti partijo ter krši državljanske in človekove pravice,

5. gospodarski sistem zanika naravno delovanje blagovnotržnega gospodarstva in ga nadomešča z ukrepi partije oziroma države (Roter, 1989: 266-270).

Jugoslovanski sistem je bil pravzaprav kombinacija dveh sistemov, totalitarnega in avtoritarnega. V prvih letih po koncu 2. svetovne vojne se je uveljavil model totalitarne oblasti, ki je sledil stalinističnemu (sovjetskemu) režimu. Totalitarizem kot represivni politični sistem je postal nova oblika politične družbe, v kateri je imela pravico do obstoja le ena stranka, Komunistična partija Jugoslavije (KPJ). Imel je vse glavne značilnosti diktature. Državo je zastopala manjšina, ki je imela vso oblast, drugi prebivalci so bili bolj ali manj pasivni državljani. Totalitarni tip družbe tako označujejo karizmatični voditelj, uradna ideologija, nadzor stranke nad vsemi področji javnega življenja, uporaba policijskega terorja pri nadzoru nad posamezniki ali skupinami ter s tem sistematično kršenje oziroma omejevanje človekovih pravic in svoboščin. Vsako drugačno mnenje od zapovedanega je zlo za družbo, notranje politične razlike niso dovoljene. Tomc (1989:141) še dodaja, da totalitarna država z ukinitvijo politične enakosti državljanov dezintegrira politično skupnost in oblike predstavljanja interesov te skupnosti v institucijah države. Le še elita na oblasti (partija) lahko kontinuirano in samostojno uveljavlja svoje interese.

Lefort (1999) pravi, da nam sprememba statusa oblasti, ki jo je v Jugoslaviji vpeljal sodobni totalitarizem, veliko pove o politični preobrazbi. Resnično drži, da se je pojavila partija, ki se je imela za drugačno od vseh tradicionalnih strank. Polastila se je oblasti, za svoja dejanja ni odgovarjala nikomur, izmaknila se je vsakršnemu zakonskemu nadzoru. Oblast pri nas je bila tako utelešena v partiji, ki je razširjala vladajočo ideologijo, s katero je hotela poistovetiti ljudstvo z oblastjo. Pri tem ji je pomagal razvejani birokratski aparat, ki je z represijo ali izkoriščanjem dejstva, da je ljudstvo privrženo oblasti, uveljavljal nadzor nad družbo. Totalitarni sistem je izničil človekove pravice, saj je drugačna prepričanja, navade in dejavnosti prepovedal. Tistega, ki jih je kljub temu izražal ali izvajal, pa je oblast kaznovala.

Totalitarni sistem je bil torej prvotna oblika političnega sistema v socialistični Jugoslaviji, pozneje pa se je ta preoblikoval v avtoritarni sistem, ki vsaj na videz deluje kot milejša in malo bolj demokratična oblika sistema. Kot prelomnico bi lahko šteli spor z Informbirojem leta 1948, ko je bila KPJ iz njega in iz sovjetskega bloka izključena, takrat je namreč v državi prišlo do ideoloških in političnih sprememb. Te so nekako omilile njene represivne značilnosti, tako da bi lahko jugoslovansko različico socializma od takrat naprej uvrstili med

avtoritarne sisteme. Sruck (1987: 335) se strinja, da je avtoritarizem oblika socializma, ki je bila značilna za jugoslovansko družbo, zaznamovala pa jo je močna, avtoritativna državna oblast, ki se je legitimirala s kultom enkratnega, nezmotljivega voditelja, to je Tita, in je postavila na čelo »zgodovinsko poklicano« organizacijo, avantgardno elito. Značilno zanj je prav tako bilo vzdušje neodgovornosti, apatije in nezanimanja za družbene zadeve. V vsakem primeru lahko rečem, da je avtoritarizem v Jugoslaviji pomenil zanikanje oziroma nasprotje dejanske demokracije, tako kot pred tem totalitarizem, le da njegovo glavno sredstvo ni bila odkrita, sistematična represija, ampak stalna možnost poseganja v družbeno dogajanje in zasebnost državljanov.

Socialistični sistem v Jugoslaviji lahko povzamem z naslednjim citatom:

»V drugi (Titovi) Jugoslaviji je slovenski narod od 1945 do 1991 živel v socializmu, kakršen se je pač izoblikoval, razvijal in nazadnje razkrojil v mnogonacionalni balkanski državi. To je bil svojevrsten komunistični socializem, ki je poskušal tri desetletja udeležati specifično družbeno samoupravljanje« (Sruck, 1995: 302-303).

Na koncu se je omenjeni sistem sesul, njegove osnovne značilnosti pa podajam v nadaljevanju naloge.

2.4. DEMOKRATIČNI SISTEM

Nasprotje socialističnemu sistemu naj bi predstavljal demokratični sistem, kar pa vselej ne drži, saj se osnovna demokratična načela v praksi kršijo in demokracije v pravem pomenu besede ni več. Primer za to je gotovo kršenje človekovih pravic in svoboščin. Sicer se je začel v Sloveniji demokratični sistem uveljavljati z osamosvojitvijo leta 1991, ko smo izstopili iz jugoslovanske socialistične ureditve. Republika Slovenija je postala samostojna država 25. junija tega leta in s tem se je končala politična zgodovina Slovencev, ki je bila pred tem zaznamovana predvsem z bojem malega naroda proti potujčenju in asimilaciji. Več o sedanjem političnem sistemu sledi v nadaljevanju, najprej pa je na vrsti opredelitev pojma demokracija.

V Leksikonu politike (Sruk, 1995: 58-59) je demokracija [iz gr. demos: »ljudstvo«] opredeljena kot tip družbene ureditve, kot družbenopolitični sistem z dolgo tradicijo, ki je tudi v sodobnem svetu najpogostejši. V izhodišču demokracije se nahaja posameznik, državljani – enota v množstvu ljudstva. Za vse posameznike načeloma velja enakost pred zakoni, enakopravnost, ki naj ne bi bila kršena v pravni državi. Ta uradni egalitarizem je zahtevan kljub vsem realnim neenakostim, razlikam, nasprotjem in konfliktom. V demokraciji mora biti družbeni sistem urejen tako, da je mogoče v njem odločati o težavah, razreševati dileme z glasovanjem v različnih organih. Odločati mora torej večina, pri tem pa mora upoštevati manjšinska stališča. Za demokracijo naj bi bilo značilno tudi antiavtoritarno vzdušje strpnosti in dialoga. V moralnopolitičnem pogledu je ob enakopravnosti oziroma enakosti najpomembnejša svoboda, ki jo zagotavlja pravna država. Demokracija, ki se je v zgodovini razvijala od francoske revolucije naprej, je predstavniška, posredna demokracija. Njena poglavitna sestavina je izvoljeni, vrhovni predstavniški organ – parlament. Slednji v obdobjih med volitvami deluje in odloča namesto ljudstva, ki je pravi nosilec suverenosti.

Kako pa je v Sloveniji prišlo do političnega preobrata? Po Titovi smrti leta 1980, ko se je jugoslovanska država znašla v izredno težavnem položaju, so se začele uveljavljati velikosrbske težnje. Predvsem po prihodu Slobodana Miloševića na čelo Zveze komunistov Srbije leta 1986 se je v Jugoslaviji stopnjevala zahteva po spremembi zvezne ustave v smeri centralizacije ter hkrati zmanjševanja avtonomije republik ter avtonomnih pokrajin Kosova in Vojvodine. Slovenija je temu seveda nasprotovala. Kot pravi Lukšič (2001: 3-4), je pod vplivom novih družbenih gibanj in zahtev po uvajanju političnega pluralizma ter reformistične struje v slovenskem političnem vodstvu (torej ravno nasprotnih zahtev od srbskih) prišlo v sklopu evropskega političnega obrata leta 1990 do strankarskih volitev. Te so potekale v vseh jugoslovanskih republikah in prinesle spremembe na političnem prizorišču, razen v Srbiji, kjer so zmagale stare politične sile. Nova republiška vodstva so začela s pogovori o nadaljnji usodi Jugoslavije in večina je prišla do zaključka, da je najboljša pot osamosvojitve in s tem odcepitve. Državljanje Slovenije so se za samostojno pot odločili na plebiscitu 23. decembra leta 1990. Njegove rezultate so razglasili čez tri dni, za samostojno in neodvisno Slovenijo pa se je z glasovanjem odločilo 88,5 odstotka vseh volilnih upravičencev. Plebiscita se jih je sicer udeležilo 93,2 odstotka. Ta odločitev je bila uresničena v šestih mesecih, ko je prišlo do razglasitve samostojnosti. Poimenovanje »socialistična« republika je bilo tako odpravljeno.

Kot pravi Prunk (1998: 207-208), smo demokracijo uveljavili pozimi leta 1991. Skupščina Republike Slovenije je namreč 23. decembra sprejela prvo slovensko demokratično ustavo, ki je nastajala več kot leto dni, deloma tudi zaradi ideoloških razlik med strankami. V preambuli je zapisano, da ustava izhaja iz Temeljne ustavne listine o neodvisnosti, temeljnih človekovih pravic in svoboščin, pravice naroda do samoodločbe in iz dejstva, da so Slovenci v boju za narodno osvoboditev izoblikovali svojo narodno samobitnost in uveljavili svojo državnost. Ustava Republike Slovenije v temeljnih določbah opredeljuje Slovenijo kot demokratično republiko ter pravno in socialno državo, v kateri ima oblast ljudstvo. V njej so zagotovljene temeljne pravice in svoboščine v skladu z evropskim demokratičnim izročilom, zajamčena zasebna lastnina in svobodna gospodarska pobuda ter vzpostavljena ločitev zakonodajne, izvršne in sodne oblasti. S takšno ustavo, ki je utemeljena na mešanici liberalnih, socialističnih, demokratičnih in korporativnih načel, je bil tudi na pravni ravni dosežen prelom s prejšnjo socialistično ureditvijo. Sledi socialistične doktrine so sicer še razvidne iz opredelitve, da je Slovenija socialna država, iz pravice do stavke in sindikalne svobode, iz pravice do soodločanja delavcev in nekaterih drugih členov.

Lukšič (2001: 11) je med preučevanjem slovenske politične zgodovine zapisal: »Pri kreiranju nove ustave se je Slovenija odločala med bolj ali manj predsedniškim in čistim parlamentarnim sistemom, vendar vedno o sistemu, ki bi bil utemeljen na delitvi oblasti«. Slovenski politični sistem tako sestavljajo tri veje oblasti: zakonodajna, izvršilna in sodna. Prevladuje dejstvo, da imamo poudarjen parlamentarni sistem in šibkega predsednika republike. Slednjega volimo na splošnih, tajnih in neposrednih volitvah za dobo petih let. Za izvolitev potrebuje absolutno večino oddanih glasov volivcev. Naša država nima podpredsednika, ima pa predsednika državnega zbora, ki ga nadomešča v primeru daljše odsotnosti. Predsednik poleg drugih nalog predstavlja državo, je vrhovni poveljnik oboroženih sil in razpisuje volitve v državni zbor. Slednji je predstavniški dom parlamenta, ki edini lahko sprejema zakone. Sestavlja ga 90 poslancev, od tega je po eno mesto določeno poslancu madžarske in eno poslancu italijanske narodnosti. Poslanci veljajo za predstavnike ljudstva, njihov mandat pa traja štiri leta. Državni zbor opravlja zakonodajno, volilno in nadzorno vlogo. Med drugim sprejema spremembe ustave, zakone, deklaracije, priporočila, voli predsednika vlade in ministre, predsednika državnega zbora, sodnike in tako naprej. Vlada, ki jo sestavljajo njen predsednik in ministri, je v našem sistemu nosilka izvršilne veje oblasti. Ministri vodijo ministrstva in dajejo politične usmeritve, strokovno delo na različnih področjih v okviru ministrstev pa opravljajo državni sekretarji, ki jih na predlog ministra

imenuje vlada. V sedanji ureditvi je tretja veja oblasti sodstvo. Sodišča delujejo v skladu z načelom neodvisnosti ter ustavnosti in zakonitosti. Najvišje sodišče je vrhovno sodišče, ki kot zadnje odloča o pravnih sredstvih. Glede varstva ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin pa je najvišje ustavno sodišče. Ob avtonomiji, vezani na spoštovanje ustave in zakonov, lahko razveljavi zakon ali del zakona. Ustavne sodnike sicer na predlog predsednika države voli državni zbor. Po Lukšičevih besedah je bil slovenski prehod v demokracijo mehak, tekoč in brez velikih pretresov, politični sistem se je utrdil, Slovenija pa je začela pridobivati na ugledu in rasti (Lukšič, 2001).

3. OBDOBJE OD KONCA 2. SVETOVNE VOJNE DO 80. LET

3.1. POLITIČNA IN GOSPODARSKA UREDITEV

Druga svetovna vojna, ki se je uradno končala 8. maja 1945 s podpisom dokumenta o brezpogojni vdaji nemških oboroženih sil, je v Sloveniji oziroma Jugoslaviji povzročila pravo opustošenje. Boji na slovenskem ozemlju so sicer prenehali šele 15. maja 1945. Posledice so bile zelo hude: na tisoče žrtev, razrušena mesta in zapuščene vasi, podrti mostovi, prekinjene prometne povezave ter vračanje ljudi iz taborišč, pregnanstva, vojne, predvsem pa strta srca tistih, ki so doživeli najhujše. Po vojni je bilo treba zaživeti na novo. Pozabiti ni bilo mogoče, vendar se je jugoslovanski narod pobral in postopoma začel graditi novo domovino. Na začetku je bilo težko, saj je bil življenjski standard izredno nizek, primanjkovalo je vsega, tudi hrane, dežela je bila neenakomerno razvita in zaostala. Za mnoge Slovence pa konec vojne ni bil samo konec okupacije, ampak tudi zmaga komunizma oziroma njegove ideologije. 11. novembra 1945 so namreč v Jugoslaviji potekale volitve, na katerih je premočno (z 88 odstotki glasov) zmagala Ljudska fronta Jugoslavije oziroma Osvobodilna fronta (OF) v Sloveniji. Prepričljiva zmaga je komunistom preko Ljudske fronte in OF omogočila dokončen prevzem oblasti. Novoizvoljena skupščina Jugoslavije je zatem 29. novembra razglasila republiko ali federacijo z imenom Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ).

Razvoj Slovenije od spomladi leta 1944 naprej je potekal skladno s političnimi stališči in zakoni, ki so jih sprejemali politični organi v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji. Nova oblast je hotela enotno urediti in voditi državo, vendar so od večinskega srbskega naroda, ki je

živel v Srbiji, Bosni in Hercegovini, Hrvaški in Črni gori, prihajale določene hegemonistične težnje. Na čelu novega državnega in političnega sistema je bila, kot sem že zapisala, komunistična oblast, ki je v veliki meri posnemala boljševiški sovjetski sistem z eno samo stranko, Komunistično partijo, ki je obvladovala vse javno življenje. Kot zatrjuje Prunk (1998), se je ob koncu leta 1945 komunistični sistem oblasti v Sloveniji vedno močneje uveljavljal. Komunistična oblast je poleg kadrovske spremembe pri svojem utrjevanju uporabljala tudi policijski pritisk in sodne ukrepe za obračun s političnimi nasprotniki, sodelavci okupatorja ter nasprotniki režima, in sicer predvsem v letu 1946. Leto pozneje je slovenska skupščina sprejela prvo ustavo v zgodovini slovenskega naroda, s tem pa tudi državne simbole, ki so veljali vse do osamosvojitve leta 1991.

Komunistična partija je s prevzemom oblasti po vojni nadaljevala z nenehnim ločevanjem ljudi ter razlikovanjem med prijatelji in sovražniki. Jančar (1998) je prepričan, da je skušala oblast z odkrivanjem sovražnika poenotiti družbeno, politično, kulturno in versko stvarnost. Nobene opozicije ni dopuščala, prav tako ne svobode političnega mišljenja, verske svobode in - kljub formalnopравни možnosti za ustanovitev politične stranke vse do leta 1965 - nobene stranke. Članstvo KPJ ni imelo z neposrednim strankarskim življenjem nobene izkušnje, zato ni uporabljalo nikakršnih argumentov prepričevanja, značilnih za strankarsko oblast, s katerimi bi zavrnilo svoje nasprotnike, ampak je dosledno dajala prednost metodam terorja. Uspehi ustrahovanja in groženj pa so pomenili konec možnosti za demokratično izvoljeno oblast in strankarsko življenje. Pluralistična svobodna ureditev in načela pluralistične pravne države niso veljala.

Totalitarni režim je kot nadomestilo za strankarsko delovanje uvedel množične organizacije, v katerih naj bi državljani predstavljali svoje interese in mnenja, seveda ne politična, saj je bilo izključeno vsakršno nestrinjanje in delovanje izven uradno priznanih ustanov. Jančar (prav tam) je zapisal, da so te organizacije najprej delovale v okviru najširše množične organizacije Ljudske fronte, nato pa od leta 1953 v okviru Socialistične zveze delovnega ljudstva. Njihovo vodilo je bil partijski program, čeprav naj bi navzven in navznoter kazale videz demokratičnosti. V resnici je šlo za nadzorovan prostor, v katerem naj bi bili (oziroma so bili) vsi »delovni ljudje in občani družbeno angažirani«, predvsem seveda v politiki Komunistične partije, od leta 1952 preimenovane v Zvezo komunistov.

Prunk (1998) meni, da je bila politično, socialno in gospodarsko gledano Federativna ljudska republika Jugoslavija v marsičem bolj centralistična od Kraljevine Jugoslavije, ki je nastala po 1. svetovni vojni leta 1918. Slovenija je, enako kot druge republike, kljub vsemu živela samostojno kulturno in prosvetno življenje. Imela je lastno zastavo, ustavo, zakonodajo, lasten parlament, vlado in vse druge ustanove narodne države. Poleg tega je bolj razvita Slovenija zaradi večje delovne usposobljenosti prebivalstva v enotnem socialnem in gospodarskem sistemu dosegala veliko večji gospodarski razvoj, družbeni proizvod in nacionalni dohodek od državnega povprečja.

Seveda se to ni zgodilo takoj po koncu vojne. Po štirih letih okupacije in državljanske vojne je bila naša dežela popolnoma v razsulu, zato je bila potrebna načrtovana obnova in gradnja hiš, mostov, cest, železniških prog, komunalnih objektov, prav tako pa graditev socializma v naši državi po osvoboditvi. Povojna obnova – prostovoljno delo, delovne brigade in udarniške akcije – je bila najbolj intenzivna v prvih treh letih. Kulturna simbola prvih povojnih let sta postala kramp in lopata, ki sta bila najpomembnejši orodji obnove, saj je strojev primanjkovalo. Pri dvigu dežele iz razvalin je igrala pomembno vlogo mladina, ki je s prostovoljnimi vztrajnim delom v zveznih, republiških in lokalnih mladinskih delovnih brigadah utrjevala duh socializma. Pri tem so se mladi različnih narodnosti družili ter razvijali, v tistem času poudarjeno, bratstvo in enotnost. Glavno vlogo je seveda igrala partija, ki je pripravljala udarniške akcije, pri tem pa je uživala podporo večine prebivalstva.

S prevzemom oblasti – to je z zlitjem partije in države, ki je komunisti niso imeli za upravni organ, ampak za organ prisile s policijo, vojsko in sodstvom – se je KPJ polastila vseh ključnih mest v državni administraciji. Prek nje je uveljavljala svoje programske načrte. S prevzemom nadzora nad javnim življenjem je režim stremel k prevzemu popolnega nadzora tudi nad gospodarstvom. Z reformami je začel spreminjati gospodarsko strukturo (zasebna lastnina je postajala najprej državna, zatem skupna družbena lastnina), z uresničevanjem znamenitega gesla »industrializacija + elektrifikacija = socializem« pa je skušal oblikovati nov, številčen delavski razred, na katerega se je KPJ kot njegova avantgarda tako rada sklicevala (Jančar, 1998). Gospodarski načrt je tako predvideval obnovo v vojni prizadete industrije ter gospodarski razvoj po sovjetskem zgledu. Ta je šel po poti pospešene industrializacije in elektrifikacije, medtem ko je bilo gospodarstvo popolnoma zbirokratizirano in zaprto vase.

Slovenija je bila v drugi Jugoslaviji po koncu vojne do sredine 50. let dežela delavcev in kmetov, saj je nova oblast skoraj izničila meščanski sloj. Tako so kmetje ob koncu vojne sestavljali 49 odstotkov prebivalstva, delavstvo pa je bilo v številčnem vzponu. Pri urejanju življenjskih razmer je država spodbujala solidarnost med ljudmi. Obnovo je tako začela pod geslom: »Junakom borbe naj slede junaki dela«. V ospredju je bilo zato izpolnjevanje nalog pri izgradnji domovine, pri tem pa so prevladovali množičnost, udarništvo in tekmovanje. Država je v veliki meri spodbujala kult dela (Slovenci v 20. stoletju, 1999).

Obnova Jugoslavije se je nekako končala v prvih treh letih po vojni, zatem je sledilo obdobje načrtovanega razvoja socializma. Prunk (1998:149) zato za prvo petletko od leta 1947 do 1951 pravi, da je imela za cilj po sovjetskem vzoru spremeniti Jugoslavijo iz pretežno poljedelske v industrijsko državo. Značilna zanjo so bila velika vlaganja v težko industrijo in elektrifikacijo države. Med industrializacijo v letih od 1947 do 1955 je bila tako v Sloveniji zgrajena ali posodobljena večina industrijskih obratov, ki so bili štiri desetletja med nosilci njene gospodarske moči. Z zakonom o agrarni reformi, ki so ga sprejeli avgusta 1945, je oblast (pod geslom »Zemljo tistemu, ki jo obdeluje«) brez odškodnine odvzela zemljiško posest bogatejšim zasebnikom, bankam, podjetjem, cerkvi, samostanom in verskim ustanovam. S tem je na svojo stran nedvomno pridobila revnejše kmete. Nacionalizacija je zajela skoraj vse proizvodjalne obrate in sredstva. V zasebni lasti so ostale le mala in srednja kmečka posest ter mala obrt.

Za notranjo politiko Jugoslavije do leta 1948 je bilo, kot sem že omenila, značilno zvesto posnemanje Sovjetske zveze in njenega državno-centralističnega sistema. Poleti 1948 pa je v Sloveniji in Jugoslaviji velike spremembe povzročil spor z Informbirojem (Informacijskim birojem evropskih komunističnih strank) in s Sovjetsko zvezo, zaradi katerega so bile pretrgane vse gospodarske zveze z njo in njej podrejenimi državami. Sovjetska komunistična partija je z zelo hudimi, vendar nesmiselnimi, obtožbami napadla KPJ, med drugim, da vodi sovražno politiko proti Sovjetski zvezi. KPJ s Titom na čelu je obtožbe zavrnila. Poglavitna razloga za spor sta bila zagotovo jugoslovansko vztrajanje pri enakopravnih odnosih s Sovjetsko zvezo in ta, da se Tito ni hotel podrediti Stalinu. Hotel je vladati po svoje, čeprav je Jugoslavija že v prvih letih po vojni nekritično sprejela sovjetski model državnega socializma. Kljub posledični osamljenosti v mednarodni politiki se je jugoslovansko vodstvo vendarle uspešno upiralo Stalinovemu pritisku in njegovim grožnjam ter obsodbam vsega komunističnega gibanja.

V letih po Informbiroju se je, kot ugotavlja Pirjevec (1995), Jugoslavija usmerila k rešitvi iz mednarodne osamljenosti. Velike težave je sicer imela na kmetijskem področju, saj je leta 1949 začela ustanavljati kmečke zadruga na podeželju, politika prisilne kolektivizacije (nasilno vključevanje kmetov v kmetijske zadruga) pa se ni obnesla. Prizadela je namreč okrog dvesto tisoč družin, iz katerih se kmetje niso hoteli odpovedati zasebni lastnini in so se upirali. Poleg tega je oblast za podeželje pomanjkljivo skrbela. Vse skupaj sta poslabšali dve sušni obdobji v letih 1950 in 1952, ko je upadla kmetijska proizvodnja. Ker je prebivalstvo v mestih zaradi pospešene industrializacije v primerjavi z letom 1939 naraslo za štirideset odstotkov, se je država znašla na robu lakote, ki so jo preprečili samo zaradi obilne pomoči Zahoda.

V začetku leta 1950 je oblast v Jugoslaviji uvedla delavsko samoupravljanje, ki se je v naslednjih letih širilo iz gospodarstva na druga področja. Prevladalo je namreč spoznanje, da so proizvodna sredstva preveč odtujena od delavcev, zato so jih v vodstvu ukinili kot državno lastnino in jih oklicali za družbeno last. Ljudska skupščina FLRJ in nato Ljudska skupščina Ljudske republike Slovenije sta leta 1953 sprejeli ustavni zakon o temeljnih družbene in politične ureditve. Te spremembe so po uvedbi samoupravljanja v gospodarstvu in njegovem širjenju na druga področja omogočale delno demokratizacijo političnega življenja, decentralizacijo gospodarstva (republike so dobile večje pristojnosti) in od sredine petdesetih let dvig življenjskega standarda ter gospodarsko rast. Država se je z reformo gospodarskega sistema v letih 1954 in 1955, ki je bila uvod v drugo petletko, osredotočila na investicijsko politiko. Postala je bolj usmerjena v potrošništvo, povečala je naložbe v kmetijstvo, stanovanja in prometno omrežje. Izboljšala se je preskrba prebivalstva, povečal se je tudi uvoz. V drugi polovici petdesetih let je bila gospodarska rast najhitrejša (Prunk, 1998).

Obdobje hitreje rasti je trajalo do leta 1960. V zunanjepolitičnih stikih se je sicer Jugoslavija pomembno uveljavljala, Slovenija pa je veljala za vzorčni primer njenega uspešnega notranjega razvoja. Toda v tem se je začela kazati resna kriza socialnoekonomskih in mednacionalnih odnosov. Prunk (prav tam) ugotavlja, da je leta 1961 v Sloveniji zelo upadla proizvodnja v industriji, gradbeništvu, kmetijstvu in prometu. Zmanjšala sta se izvoz in število zaposlenih. Slovenski politiki so se odkrito zavzemali za decentralizacijo, razvoj resničnega samoupravljanja in večje spoštovanje ekonomskih zakonitosti. Vendar je v novi jugoslovanski ustavi, ki so jo sprejeli leta 1963, prevladal duh centralizma, republike niso dobile večjih pristojnosti, odpravljen je bil tudi zbor narodov zvezne skupščine, ki je bil

zagotovilo za federalizem. Ustava ni ublažila mednacionalnih napetosti in nasprotij med federacijo in njenimi deli.

Dve leti pozneje je bila uzakonjena nova gospodarska reforma, katere cilji so bili gospodarski napredek, večje pristojnosti republik, podjetij, okrepitev delovnega trga, širša vključitev jugoslovanskega gospodarstva v svetovno blagovno menjavo. Vendar je to ostalo neuresničeno, in je, kot dodaja Prinčič (1999), negativno vplivalo predvsem na gospodarske tokove v Sloveniji, saj so bili poslovni rezultati slabši kot pred reformo. Slednja je zavrta zaposlovanje, zato so ljudje množično odhajali na delo v tujino.

Radikalno spremembo pa pomeni nova ustava iz leta 1974, ki je v statusu republik uvedla močne elemente konfederalizma. Jugoslovansko vodstvo je namreč 21. februarja tega leta sprejelo ustavo, ki je Jugoslavijo opredeljevala kot zvezno republiko enakopravnih narodov in narodnosti. Namen ustave je bil, da prepreči vsakršno hierarhijo in izkoriščanje ter ustvari družbo enakopravnih, ki bo slonela na načelu dogovarjanja in svobodne menjave dela. Temeljila je sicer na združenem delu in na pravicah tistih, ki so udeleženi v proizvodnem procesu. Iz tega je izhajalo osnovno pravilo, da vsakdo svobodno razpolaga z rezultati svojega dela oziroma z dohodkom, ki ga ne dolguje skupnosti (Pirjevec, 1995). Federativno načelo v tej ustavi je vsakemu narodu priznavalo pravico do samoodločbe in odcepitve. Čeprav je bila ustava pravi odgovor na nacionalna vprašanja v državi, je na socialno-ekonomskem in političnem področju še izhajala iz utopičnih predstav o socialistični skupnosti delovnih ljudi, svobodno združenem delu, samoupravnih interesnih skupnostih in delegatskem sistemu. Zveza komunistov je izgubila velik del uradnega vpliva, vendar je še ohranjala posebno mesto v političnem sistemu. Slovenska skupščina je novo ustavo Socialistične republike Slovenije sprejela 28. februarja 1974. Ta je sicer izhajala iz novih odnosov v federaciji in poudarjala bolj avtonomen položaj Slovenije, vendar je ob pravici do samoodločbe ohranjala tezo o neločljivi povezanosti slovenskega naroda z drugimi v federaciji. Zaradi ustavno zajamčene vodilne vloge komunistov v praksi pa se niso mogli uveljaviti naprednejši in bolj demokratični odnosi (Prunk, 1998).

Ne glede na to, kakšno mnenje danes prevladuje o karizmatičnem voditelju Josipu Brozu Titu, je bil slednji v svojem času tisti, ki je za Jugoslavijo storil veliko, državljani pa so ga dobesedno častili. Zato je Jugoslavijo 5. maja 1980 pretresla vest, da je tovariš Tito umrl. Sitar (1999) se s tem strinja in poudarja, da sta se na prehodu iz 70. v 80. leta na koncu svoje

življenjske poti znašla dva moža, ki sta štiri desetletja usodno krojila politiko in življenje na jugoslovanskih tleh: vojni heroj in iz tega herojstva spretno gradeči politični praktik Josip Broz ter politični in družboslovni načrtovalec Edvard Kardelj, ki je umrl leta 1979. Kljub občasnim razhajanjem sta bila ves čas tesno povezana. Z geslom »bratstvo in enotnost« sta na mnogonarodnostnem Balkanu učinkovito dušila številna nasprotja, vendar se je zajezena energija kopičila in nato v kratkem času razkrojila jugoslovansko državno tvorbo. Slej ko prej so morala čustva izbruhniti. Vse povojno obdobje je Tito združeval v eni osebi politično, vojaško in državno oblast, Kardelj pa je na najvišjih državnih položajih snoval teoretična izhodišča, med drugim tudi za vse ustave. Potem ko so sovjetski vzorci (petletka) povsem odpovedali in je jugoslovanski vrh odbil napad Informbiroja, je Kardelj razvil zamisel za sistem samoupravljanja, ki je dal totalitarnemu sistemu videz demokratičnosti, čeprav v resnici ni bil.

S smrtjo omenjenih dveh zgodovinskih voditeljev revolucije in socialističnega razvoja, ki sta s sredstvi partijske politike še obvladovala položaj v državi, je Jugoslavija zašla v veliko politično krizo, predvsem zaradi velikosrbskega hegemonizma. Ta je skušal iz federalne ustvariti centralizirano državo. V prvi polovici 80. let so prišla na dan ostra mednacionalna in medrepubliška nasprotja, povezana z gospodarsko krizo (Prunk, 1998: 171). Vse skupaj je pripeljalo do razpada države, nove vojne in novih žrtev.

3.2. SLOVENSKA MLADINA V TEM OBDOBJU

3.2.1. Položaj mladih v povojnih letih

Nekateri avtorji opredeljujejo jugoslovansko družbo po 2. svetovni vojni kot »državo mladih«. To razlagajo s tem, da je bilo veliko mladih vključenih v komunistično partijo, mnogi so se tudi povzpeli na položaje odločanja. Mladi so predstavljali večino v vseh političnih in družbenih organizacijah. Tako je bilo v najbolj množični družbeni organizaciji – Ljudski fronti – v času njenega prvega kongresa avgusta 1945 okoli 64 odstotkov mladih ljudi. Tudi starostna struktura Komunistične partije je bila podobna, saj je od nekaj več kot 140 tisoč članov, kolikor jih je imela po koncu vojne, bilo mladih od 17 do 26 let skoraj 90 tisoč, kar pomeni dobrih 63 odstotkov. Mladi so bili v večini tudi v novih organih oblasti, saj

jih je bilo od nekaj več kot 43 tisoč odbornikov in članov predstavniških teles več kot 31 tisoč mlajših od 30 let. Podobna starostna struktura je bila značilna tudi za vojaški aparat (Tomc, 1994). Vendarle predstava o »državi mladih« drži le delno. Kljub številčni zastopanosti mladine ta ni bila dovolj avtonomna, da bi lahko odločala. Vsaj v praksi ne. V najožjem vodstvu partije v času prevzema oblasti so bili namreč pripadniki srednje ali celo starejše generacije.

Mladina je, kot že rečeno, po vojni začela ustvarjati svojo kulturo, vrstniško skupino, ki so ji zgled predstavljale države na Zahodu. Tam so se namreč začeli oblikovati določeni življenjski stili mladih in prvi izrazi nezadovoljstva. Pri nas pa je bila mladina kljub zametkom mladinske kulture vpeta in podrejena ideološkim zastavitvam, ki jih je prinesla graditev socializma. Mladi, predvsem iz srednješolskih in študentskih vrst, so morali igrati zelo pomembno vlogo pri gradnji dežele in socializma. Kot pravi Uletova (v: Gillis, 1999), jih je oblast za delovne napore in poistovetenje s sistemom skušala spodbuditi z argumentom, da mladi z zavzetim sodelovanjem pri obnovi in napredku dežele neposredno nadaljujejo revolucijo in gradijo svojo boljšo prihodnost. In mladi so se v projekt seveda vključili. Predstave in javni govori o mladosti in mladini so bili tako kot v vseh vzhodnih socialističnih družbah tudi v Sloveniji podrejeni ideološkemu projektu, ki so spremljali proces »graditve socializma«.

Josip Broz Tito (1980) je pomen velikih mladinskih delovnih akcij v prvih povojnih letih, ko je šlo za obnovo razdejene dežele, označil za velikanskega tako v gospodarskem kot v moralnopolitičnem pogledu. Mladina je, kot je trdil, s svojim prostovoljnim delom, mladostno zagnanostjo in pobudo ter z ustvarjalnim navdušenjem omogočila uresničitev številnih pomembnih nalog na gospodarskem področju. Mnogi veliki objekti, kot je na primer avtocesta »bratstva in enotnosti« od Zagreba do Beograda, so delo mladine, ki ga je opravila v najtežavnejših pogojih in v izredno hitrem času. Slovenski mladinci so sodelovali na vseh večjih zveznih delovnih akcijah. Tako jih je na primer leta 1946 pri gradnji proge Brčko-Banovići sodelovalo dobrih šest tisoč, leto pozneje pri gradnji ceste Šamac-Sarajevo pa 14 tisoč. Drugi pomemben vidik mladinskih akcij je bil ta, da se je na njih zbrala mladina iz vse naše dežele, se med sabo spoznavala in utrjevala duh enotnosti ljudstva, ki je vzniknil v osvobodilnem boju. Prav tako so imele izobraževalno, kulturno, športno in vzgojno vlogo, saj so razvijale tovarštvo in solidarnost.

Lahko rečemo, da so prve povojne mlade generacije tja do konca petdesetih in začetka šestdesetih let dajale vtis dokaj konformistične naravnosti in dobre vpetosti v družbo. Mladi so namreč v veliki meri sodelovali v procesu obnove in rasti družbe, hkrati pa so se v veliki večini poistovetili s sistemom, njegovimi vrednotami in cilji. S kritiziranjem oziroma vrednotenjem družbenega sistema se niso posebej ukvarjali. Podoba mladine iz prvih povojnih let v Sloveniji je bila tako precej pozitivna. Družba je bila nad njo navdušena. Ideal mladince/mladinke je namreč predstavljala oseba, ki je bila povsem predana interesom ljudstva in vladajoče stranke, socialističnemu patriotizmu, disciplini, kolektivnemu duhu in ljubezni do resnice.

Če povzamemo, lahko rečemo, da je slovenska družba po 2. svetovni vojni razmeroma hitro napredovala, mladi pa so v njej precej in naglo izboljšali materialni standard ter pridobili možnosti za izobraževanje in zaposlitev. Od tod izhaja, tako kot v drugih državah, ki so po vojni doživljale hitro rast in razcvet, velik socialni konformizem, zlasti od petdesetih let do sredine šestdesetih. Mladi so bili večinoma pripravljani privoliti na marsikatero pritiskovno oblast, nepravilnosti in krivice, saj so vendarle videli pozitivno perspektivo zase v obstoječi družbi. Uletova (v: Gillis, 1999) dodaja, da je bil takšen konformizem poln nekritičnega optimizma, zato je omogočal manipuliranje »odrasle« družbe z mladimi. Ideološke in politične ustanove so nadzorovale vsa področja vzgojno-izobraževalnega dela in obnašanja mladih. Delovanje in razmišljanje mladih je bilo tako neposredno podrejeno prevladujočim družbenopolitičnim strukturam, ki niso dopuščale samostojnega izkoriščanja prostega časa, mladinskih zabav ali razvoja kakšnih avtonomnih mladinskih (sub)kultur. Na začetku zato nismo bili deležni marginalnih posameznikov, mladinske odklonosti ali »upornišva brez razloga«, kot so jih v petdesetih in šestdesetih letih poznali v zahodnih državah.

3.2.1.1. ORGANIZIRANOST MLADIH PO 2. SVETOVNI VOJNI

Organiziranje je načrtovanje določenih dejavnosti za uresničitev nekih ciljev ne glede na področje družbenega življenja. Preden se osredotočim na mladinske organizacije, v katere so bili vključeni mladi v Jugoslaviji, jih je potrebno opredeliti. Pri tem se opiram na Bončo (1985), ki meni podobno, in sicer da mladinske organizacije v najsplošnejšem pomenu predstavljajo obliko svobodnega, prostovoljnega družbenega organiziranja s ciljem zadovoljevanja socialnih, političnih, kulturnih in drugih potreb mlade generacije. Seveda pa vemo, da v dosedanjih družbah mladinsko organiziranje ni bilo v celoti prostovoljno in izraz

resničnih interesov in potreb mladih. Pogosto so mlade organizirali odrasli, različne družbene ustanove in skupine v svojem interesu, ki naj bi bil tudi interes mlade generacije. Tako so mladinske politične organizacije v Jugoslaviji predstavljale podporo Komunistični partiji, njihovi programi in akcije pa so bili v skladu s programi te stranke. Bile so transmisija partije in drugih političnih organov, saj niso nastale kot rezultat mladinske pobude, ampak strankarske. Njihov cilj v končni fazi ni bil zastopanje interesov mladih v družbi, ampak mobilizacija in organiziranje mladih. Uletova (1988: 53) je spomnila na vodilna gesla o nalogah mladinske organizacije v prvem povojnem obdobju, ki so bila »Zveza mladine koraka pod vodstvom KPJ«, »Zveza mladine je šola mladink in mladincev« in da je Zveza mladine »izvor kadrov za socialistično gospodarstvo, za administracijo, za našo ljudsko oblast«. Ta nazorno opisujejo pravo naravo mladinskega organiziranja.

Mladina se združuje v različne organizacije, društva, tudi politične stranke, njena potreba po tem, da bi v neki skupini zadovoljevala svoje interese, pa se je pojavila že dolgo nazaj. Zametki mladinske organiziranosti v Jugoslaviji namreč segajo že v leto 1919, ko je bila ustanovljena Zveza komunistične mladine Jugoslavije (SKOJ). Leta 1942 so se nacionalne protifašistične mladinske zveze združile v Jugoslovansko antifašistično zvezo mladih (USAOJ) in dobili smo še eno mladinsko organizacijo. Med vojno sta si obe prizadevali za udejstvovanje v oboroženem boju v vseh oblikah družbenopolitičnega in kulturnega življenja. SKOJ je po mnenju Bonče (1985) pomembno vlogo odigral predvsem pri graditvi in razvoju revolucionarne ljudske oblasti.

Konec vojne in osvoboditev države sta mladini in mladinskim organizacijam prinesla spremembe, med drugim tudi na področju razvoja. Mnogi mladi so se vključili v eno ali drugo organizacijo. Obe pa sta v tem času veliko pozornosti posvečali vraščanju mladinskega gibanja v družbeno strukturo, posebej neposredni udeležbi mladih pri razvijanju socialistične demokracije. SKOJ je zadržal značaj kadrovske mladinske organizacije, Združena zveza antifašistične mladine pa je stremela k temu, da bi postala množična organizacija mladih in resnični predstavnik vse mlade generacije. Zato se je na svojem tretjem kongresu leta 1946 preimenovala v Ljudsko mladino Jugoslavije. S sprejetjem statuta je bil po mnenju glavnih akterjev storjen nov korak h krepitevi mladinskih organizacij, ki so se zavzemale za graditev politične zavesti na izročilu narodnoosvobodilnega boja (prav tam).

Osnovna naloga mladinskih organizacij je bila, da vanjo vključijo čim več novih mladincev in mladink, ki bi dejavno sodelovali pri mladinskih akcijah. S tem bi izboljšali svoj položaj in okrepljeni lažje opravljali načrtane naloge. Te so bile po Kardelju (1984) naslednje:

- delovanje pri vzgoji mladine v duhu socializma,
- čim bolj mobilizirati mlade pri izgradnji države, razvijati ljubezen do dela in ustvarjalnosti v vseh panogah,
- podpora razvoju kmetijskega združništva na vasi,
- krepitev dela mladinskih organizacij v šolah in na fakultetah za vsestransko marksistično-leninistično vzgojo mladine,
- razvoj kulturne dejavnosti, priprava oddihov in prireditev za mladino, razvoj telesne vzgoje med mladino,
- nadaljnje razvijanje pionirskih organizacij in dajanje bogatejše vsebine delu teh organizacij,
- vzdrževanje in nadaljnje utrjevanje tesnih vezi z mladinskimi organizacijami v drugih deželah.

Te naloge so ponazarjale osnovno smer razvoja mladinskega organiziranja v povojnem obdobju. V njih je izražena osnovna posebnost razvoja mladinskega gibanja v Jugoslaviji, da poleg delavskega razreda politično organizirana mladina predstavlja glavno oporo socialistične revolucije.

Lahko rečemo, da je bila Ljudska mladina Jugoslavije v prvih povojnih letih glavni nosilec množičnega prostovoljnega dela. Mladi so na različnih območjih naše države prizadevno delali (mladinske delavske brigade), da bi čim hitreje odpravili posledice štiriletne vojne. Njihova podoba v družbi je bila izrazito pozitivna. Oblast je bila nad njimi navdušena in je izpostavljala negativno podobo mladih v zahodnoevropskih državah.

Prvi petletni načrt v razvoju narodnega gospodarstva je pomenil neko prelomnico v razvoju mladinskih organizacij. Država naj bi se izklopala iz gospodarske in kulturne zaostalosti. Vodstvo je zato načrtovalo izgradnjo novega gospodarskega sistema, kar naj bi vplivalo tudi na razvoj socialističnih družbenih odnosov. Vse to je razširjalo področje delovanja Zveze komunistične mladine in Ljudske mladine Jugoslavije ter pogojevalo potrebo po spremembah

v načinu organiziranja in dela mladinskih organizacij. Leta 1948 je tako prišlo do združitve obeh v enotno organizacijo – Ljudsko mladino Jugoslavije. Kot pravi Bonča (1985), je slednja veljala za množično mladinsko politično organizacijo, ki je sprejemala program Komunistične partije Jugoslavije, njen cilj pa je bil izgradnja socialistične družbe. Še vedno je morala v svoje vrste pritegniti čim več mladih, med glavne naloge pa je spadalo izpolnjevanje nalog prve petletke, razvijanje tekmovanja, udarništva, discipline, proizvodnje, pa tudi skrb za izboljšanje življenja in dela delavske mladine, ki se vključuje v različne gospodarske panoge. Velik pomen je dajala telesni in predvojaški vzgoji ter udeležbi mladih v delovne akcije.

Leto 1948, ki je prineslo spor z Informbirojem, je na razvoj mladinskega organiziranja v Jugoslaviji vplivalo precej negativno. Informbiro je namreč izvajal pritisk na Jugoslavijo ter skušal onemogočiti samostojno in avtonomno pot naših narodov in narodnosti. Hotel nam je vsiliti koncept stalinskega etatizma. V tem težavnem obdobju je morala mlada generacija podpreti Komunistično partijo Jugoslavije ter krepiti bratstvo in enotnost med narodi in narodnostmi Jugoslavije. Naloga Ljudske mladine Jugoslavije je bila strniti svoje vrste pod vodstvom partije in Tita ter si prizadevati za neodvisnost in nadaljnji socialistični razvoj države. Mlada generacija je tako, kot meni Bonča (prav tam), zopet pokazala visoko stopnjo socialističnega patriotizma, politične zrelosti ter privrženosti misli in delu tovariša Tita, kar je oblast od nje tudi zahtevala.

3.2.2. Mladina v petdesetih letih

V začetku 50. let je socialistični sistem v Jugoslaviji dobil ime delavsko samoupravljanje. Začetek izgradnje koncepta in prakse socialističnega samoupravljanja je pomenil številne spremembe v gospodarskem sistemu, političnih odnosih in vlogi partije v državi. Komunistična partija Jugoslavije se je leta 1952 tudi preimenovala, in sicer v Zvezo komunistov. Pospešena decentralizacija, zmanjševanje državnega aparata ter postopno prenašanje številnih državnih funkcij na proizvajalce in samoupravne organe so le nekatere izmed značilnosti socialističnega samoupravljanja. V teh pogojih so mladinske organizacije in mladinska gibanja dobili novo vlogo in položaj. Mladinske organizacije so bile v šolah, na fakultetah, v tovarnah in na vasi temeljna oblika političnega življenja mladih. Osnovna naloga Ljudske mladine Jugoslavije je postala pomoč mladim pri uresničevanju pravice do upravljanja v tovarnah in drugih proizvodnih sredinah. Delavska mladina je bila še posebej

dejavna pri izboljševanju produktivnosti in strokovnem izpopolnjevanju, zavzemala pa se je tudi za večje število mladih v delavskih svetih. Skupaj s sindikati je delovala na področju osebnih dohodkov in družbenega standarda mladih delavcev. Na vasi se je borila za posodobitev proizvodnje in tržno usmerjenost.

Člani Ljudske mladine Jugoslavije so se prav tako posvetili izobraževanja mladih, kar naj bi prispevalo k dvigu produktivnosti in izboljšanju življenjskega standarda mlade generacije. V šolah se je v tistem času začela reforma in mladina se je med prvimi borila proti starim vzgojnim metodam. Povečalo se je število študentov, ki so se leta 1951 združili v Zvezo študentov Jugoslavije, ta pa je bila del Ljudske mladine Jugoslavije. Bila je organizacijsko samostojna, vzgojno-politična organizacija, ki naj bi se ukvarjala predvsem s težavami univerzitetne mladine. V tem obdobju je Ljudska mladina Jugoslavije posebno pozornost namenjala oblikovanju in razvijanju posebnih mladinskih interesnih organizacij, kot so športna, tehnična, taborniška društva ali počitniška zveza, ki so s številnimi člani skušale uresničevati čim več interesov mlade generacije (Bonča, 1985).

Uletova (1989: 12) ugotavlja, da znotraj takšnega samoupravnega sistema vendarle ni bilo mesta za družbena gibanja in združevanja, ki bi bila v odnosu do državne oblasti neodvisna. Družbeno in politično inovativne dejavnosti ljudi so se tabuizirale ali potiskale v zasebnost. Mladina je bila sicer vseskozi močno navzoča v družbi in državi, a v resnici mladi ljudje niso imeli dovolj možnosti za samooblikovanje, izražanje svoje zavesti in kulture ter razvojnih potencialov, saj so bili sistematično zaustavljeni. Takšne razmere so v veliki meri preprečevale, da bi se pri nas sploh lahko oblikovala mladina kot razviden družbeni sloj ter še manj kot družbeni in politični subjekt. Po drugi strani naj bi mladinska organizacija izražala interese mladih in se zavzemala zanje v politični praksi. Vendar ji to v veliki meri ni uspelo, saj je bila podrejena vladajoči partiji, zato je bolj ali manj izražala interese organizacije in njenega vodstva.

Tako se je v jugoslovanski družbi na začetku malokrat zgodilo, da se razmišljanje in obnašanje mladih ne bi ujemalo s prevladujočo ideološko predstavo o njih kot o delavnih, discipliniranih, takšnih, ki ohranjajo ljubezen do domovine ter so predani interesom ljudstva in partije. Družba je bila, kot rečeno, naravnost opita z uspehi mladih in jih je primerjala z mladino v kapitalističnih državah, katere obnašanje naj bi bilo neustrezno in nedopustno. Večina mladih je bila do konca petdesetih in začetka šestdesetih let bolj ali manj

konformistično naravnana oziroma je vsaj dajala takšen vtis. Četudi so čutili odpor do represivnih posegov države in ideološkega pritiska nanje, tega niso množično in javno izražali.

S popuščanjem političnih pritiskov po propadu informbirojske blokade in s porastom življenjskega standarda pa so se pri nas od druge polovice petdesetih let naprej že začele pojavljati posamezne težnje po odporu med mladimi, posebej med študentsko mladino, ki se je ideološkim pritiskom vedno najbolj izmikala. Mladi so počasi začeli oblikovati neko kritično zavest o družbi, razvijali so individualizem in se skušali odtujiti političnim organizacijam in njihovemu vplivu. Tako je Uletova (1988) ugotovila, da so v javnih občilih govori in članki že omenjali različne »nesocialistične«, »buržoazne« razvade, odpore pri mladini in mlade na krivi poti. Še posebej sumljivi so se zdeli študentje, ki naj bi bili najbolj neodporni do takšnih »zapeljevanj«. Zato so jim pogosto očitali, da se ločujejo od drugih delov mladine, predvsem od »vzorne delavske mladine«. Sledila so kritična opozorila z vseh strani, da »izgubljam mlade«, da se mladi odtujujejo družbi, da partija premalo dela z mladino in podobno. Tako se je začelo obdobje budnega nadzora nad negativnimi vplivi z Zahoda, kot so nove oblike zabave, džez, kritična umetniška ustvarjalnost mladih, pa tudi množični upori mladih, kriminal in prestopništvo, alkoholizem in »nemoralno« obnašanje.

Za zahodne države v petdesetih letih je bilo značilno, da je potrošna moč mladih naraščala, širil se je tudi vpliv množičnih komunikacijskih sredstev. Pri nas je bila potrošna moč mladih še vedno majhna, množično komuniciranje pa pod neposrednim nadzorom totalitarne oblasti. Če je za zahodne države veljalo, da sta imeli vojna kataklizma in razširjenost izobraževanja za posledico širjenje samostojnega preživljanja prostega časa mladih, je imela jugoslovanska država neposredno vlogo tudi na tem področju (brigadirstvo in druge oblike diriganega prostega časa, indoktrinacija v šoli in podobno) (Tomc, 1989: 89).

3.2.3. Politizacija mladine v šestdesetih letih

Mladi se, kot kažejo zgodovinske izkušnje, v kriznih družbenih situacijah različno odzovejo, bodisi napredno bodisi konservativno. Če so bili v povojnem obdobju bolj tihi in pasivni, pa lahko za čas od šestdesetih let naprej rečemo, da so se izkazali kot družbeni potencial oziroma družbeni subjekt. Mladina se je z razvojem sodobne družbe oblikovala v vedno bolj samosvoj

družbeni sloj, ki je z dejavnostjo svojih članov čedalje jasneje izražal dolgoročne družbene razvojne težnje, pa tudi lastne interese in želje. Dogajanje med mladimi v šestdesetih letih se je začelo v znaku »subjektiviziranja« mladosti. Skupne dejavnosti mladih na področju zabave, kulture ali politike so zaznali in jih začenjali upoštevati tudi drugi družbeni sloji. Kot najpomembnejši dogodek na tej poti Uletova (1989) navaja študentska gibanja iz konca šestdesetih in začetka sedemdesetih let, ki so bila pobudnik in so postala vzorec za številne poznejše oblike mladinskih gibanj.

Tako kot mnogi drugi avtorji tudi Mirjana Ule (prav tam) meni, da so študentska gibanja s konca šestdesetih let, ki so pretresla svetovno politiko in javnost, predstavljala polno uveljavitev mladine kot političnega subjekta. V Sloveniji se je sicer študentsko gibanje začelo že sredi 60. let, izražalo pa je zahteve po demokratizaciji družbe. Proti koncu 60. let so se protestniki omejili na univerzitetna vprašanja, na posodobitev izobraževalnega procesa in na reformo Univerze. V letih 1970-71 so kritizirali družbene razmere, tudi zunanjepolitične dogodke, pogosti so bili njihovi ulični nastopi. Na primeru Jugoslavije lahko rečemo, da so mladi v študentskih gibanjih prvič množično pokazali, da državi in družbenemu redu le niso tako zvesti. V odnosu do vladajoče komunistične partije so vzpostavili kritičen odnos. Mladi so se v tem obdobju pokazali kot politični subjekt, saj so stremeli k političnemu pluralizmu, nasprotovali monopolnemu prevzemanju mesta oblasti od katere koli politične organizacije ter se zavzemali za civilno družbo in pravno državo, ki bi se usmerila v evropski socio-politični prostor.

Študentski upori, ki so junija 1968 izbruhnili v univerzitetnih središčih, so bili dogodek, ki je takrat sprožil burne reakcije in odmeve. Nemiri so se približno v istem času pojavili po vsem svetu, tako v zahodnih kot v vzhodnih državah, in so pravzaprav pomenili presenečenje in šok. Bili so posledica zaostrovanja notranjepolitičnega položaja in dramatičnih dogajanj med študenti v svetu med leti 1967-1968. V Jugoslaviji nista bili pobudnici teh nemirov niti Zveza mladine (ta se je leta 1963 preimenovala iz Ljudske mladine) niti Zveza študentov, temveč so študentje izvedli proteste popolnoma samostojno in mimo vseh institucionalnih mladinskih organizacij. Njihov osnovni namen ni bil spremeniti dogajanje na šolah in univerzah, ampak so bili študentje znanilci splošnega družbenega nezadovoljstva in so zahtevali spremembe v širši družbi. Želeli so si boljši, bolj človeški socializem.

Po Makaroviču (1983: 174) revolucija, ki so jo sprožili študentje, ni bila v prvi vrsti politična revolucija, ampak kulturna, saj so njihove ideje naletele na širok odmev in so vplivale tudi na tiste, ki v družbi odločajo. Vrednote, za katere so se mladi zavzemali, niso bile bistveno nove. Že od nekdaj so se postavljali po robu zakoreninjenim predsodkom, avtoriteti odraslim, odklanjali so racionalizem, družbo, v kateri so pristni človeški odnosi podrejeni denarju in družbenim konvencijam, ter laž in hinavščino.

Nekateri teoretiki so kot vzroke za študentske proteste navajali sklop objektivnih in subjektivnih dejavnikov, kot so porast tehnologij, ekonomizma, potrošništva, ki so mlade, zlasti intelektualno mladino, kljub njihovim sposobnostim in znanju potisnili na rob družbenega vpliva. Temu naj bi se pridružile še spremembe v socializaciji mladine, zlasti vse manjši vpliv mladih na družbene spremembe in podaljševanje šolanja. Mladi so tako ostajali dlje socialno-ekonomsko odvisni in to kljub vedno večji izobraženosti in delovni usposobljenosti. Kot pravi Uletova (1988), so predvsem študentje boleče občutili svojo socialno marginalnost in odvisnost. Z uporom naj bi tako izrazili težnje po enakopravnem sodelovanju z odraslimi v družbenih odločitvah, da bi torej bili priznani kot enakopravni socio-politični dejavnik.

S študentskimi gibanji se je ukvarjal tudi Rosenmayr (v: Ule, 1988: 57), ki zatrjuje, da so mladi postali pobudniki družbenih sprememb zato, ker so začutili, da bi lahko svobodneje izrazili družbene konflikte. Za mladinske proteste iz poznih šestdesetih let je tako po njegovem značilno troje:

- Mladina ne poskuša doseči boljšega življenja zase v družbi, temveč kritizira celotno družbo, njene institucije, ki se morajo spremeniti na odločilnih točkah, posebno na univerzah in šolah. Ne mladina, družba naj se spremeni.
- Mladina ne išče tega, kar bi ustrezalo predvsem mladinskemu načinu življenja, ampak hočejo mladi doseči maksimalno razširitev svojega dostopa do soodločanja in sodločanja družbe.
- Namesto kulturno-vzgojnih ciljev nekdanjega mladinskega gibanja so zdaj v ospredju politični cilji, ki se le sekundarno nanašajo na vprašanja izobraževanja. Ne prizadevajo si za včlenitev v družbo, temveč za uresničevanje konceptov, ki jih zastopajo.

Od naštetega bi za slovensko mladino še najbolj veljala prva trditev, saj so študentje pri nas v veliki meri protestirali zaradi stanja na Univerzi in odnosa države do šolskega sistema. Presegli pa so tudi nekdanji konformizem, saj so zavzeli kritično stališče do vladajoče oblasti in to tudi javno izrazili. Študentje so torej protestirali proti zastarelim vrednotam, načinu življenja, tabujem, storilnostni delovni morali in nadomestnim zadovoljstvom. Nastopali so z zahtevami po »demokratizaciji« socializma, večji svobodi v gospodarstvu, odpravi cenzure in policijske represije nad opozicijskimi skupinami, po svobodi v umetniškem in znanstvenem ustvarjanju, samostojnosti univerze in večji odprtosti do tujine.

Bročić (1988) v zvezi s študentskimi gibanji dodaja, da so slednja leta 1968 na politično prizorišče prinesla odpor proti obstoječi politični socializaciji mladih. To upiranje je spodbudilo določene spremembe, ki so dale mladim upanje, da bo prišlo do globokih, širših in trajnejših demokratičnih sprememb tudi na področju socializacije in v celotnem družbenem življenju. Vendar se je kmalu (konec leta 1972) zopet uveljavil prejšnji koncept socializacije, ki je prinesel zelo malo pozitivnih sprememb. Tudi mladina v Sloveniji je upala, da bo s protesti spremenila svet, vendar je bolj ali manj ostalo le pri poskusu.

Mladinska in študentska gibanja iz šestdesetih in prve polovice sedemdesetih let so bila najbolj razširjena in najbolj mednarodna gibanja doslej. S tem se strinja tudi Renerjeva (2002), ki njihove politične ambicije ocenjuje kot izjemne, saj so hoteli akterji spreminjati same centre politične in gospodarske moči. Usmerili so se v nemogoče in ni jim uspelo. Niti en sam politični režim se zaradi njihovih protestov ni spremenil, gospodarska struktura pa je ostala nedotaknjena. Vendar so imela ta gibanja velike učinke na ravni vrednot, v medsebojnih razmerjih in v načinu življenja. Pravih učinkov torej ne smemo iskati na javnem prizorišču, na barikadah in v političnih geslih, ampak tam, kamor so se protestniki vračali, to je doma, v njihovi zasebnosti.

3.2.4. Mladina v sedemdesetih letih

»Mladi so spregovorili leta 1968. V javnosti, na univerzah, na ulicah in vsepovsod, tudi po uličnih zidovih. Toda kmalu so se spet pogreznili v molk. Ne zato, ker ne bi imeli ničesar povedati, ampak so se umaknili pred ideološkim in fizičnim pritiskom.« (Bajzek, 1997: 184).

Sedemdeseta leta so pomenila zaton politične aktivnosti mladine. To so bili tako imenovani »svinčeni časi«, ki so jih zaznamovala leta porazov, soočenja z državno represijo in z lastnimi zmotami. Uletova (v: Gillis, 1999) pravi, da so nihanja in notranja protislovja v študentskih gibanjih odločilno pripomogla, da je v sedemdesetih letih pod udarci družbene prisile, gospodarske krize in delnih reform študentska politična dejavnost po vsem svetu, tudi pri nas, upadla. Vsaj začasno se je zdelo, kot da je politično ozaveščena in dejavna mladina izginila z zgodovinskega odra. Kot odziv na »poraz« se je pri najbolj zagretilih aktivistih začela pot v teroristični ekstremizem, večina študentov pa je postala bolj ali manj mirna, pasivna in se je vključila v različne subkulture. Mladi so se soočali z neuspešnim poskusom po spremembah, hkrati pa so se začela oblikovati nova mladinska in družbena gibanja. V Sloveniji in vsej Jugoslaviji je bil to čas povečane represije in ponovnega ideološkega pritiska na mlade. V takšnem vzdušju ni preživelo nobeno od jugoslovanskih študentskih gibanj. Kot posledica študentskih uporov, dodaja Uletova (1989), je prišlo do ukinitve samostojne študentske organizacije (Zveze študentov Jugoslavije), povečali so se pritiski na mladinski (politični) tisk in medije (Radio Študent, Tribuno, Mladino), izvedli pa so kar nekaj procesov proti študentskim aktivistom. Mladi v javnosti niso več izražali kritik do družbe ali se zbirali na protestnih shodih, temveč so se usmerili na študij, iskanje zaposlitve, kar ni bilo lahko, prav tako pa so se zabavali v novih ustanovah mladinske kulture. Niso torej več kazali zanimanja za velika politična dogajanja, ki jih je bilo povsod po svetu dovolj. Poleg tega se je začasno izboljšal življenjski standard študentov, s tem pa so odpadli tudi nekateri socialni razlogi za študentske proteste.

Mladinska organizacija se je v vseh letih obstoja velikokrat spremenila, saj oblast z njeno organiziranostjo in učinkovitostjo ni bila zadovoljna. Predvsem naj bi slabo potekalo delo Zveze komunistov z mladimi, ki so se po njenem odtujevali. V začetku sedemdesetih let so se tako pojavile prve zamisli o drugačni ureditvi mladinske organizacije v jugoslovanski družbi. Prevladalo je namreč spoznanje, da Zveza mladine Jugoslavije ni dovolj učinkovita, v njenem delu pa se kažejo številne slabosti. Tako je nastalo več različic organiziranja mladine. Z njimi se je ukvarjal tudi Bonča (1985), ki pravi, da so se eni zavzemali za to, da mladino organizirajo kot spontano mladinsko gibanje, drugi kot ideološko in politično gibanje, tretji pa so bili pristaši tega, da se oblikuje kot klasična mladinska partija, stranka mladine. Svojo končno podobo je jugoslovanska mladinska organizacija dobila na kongresu Zveze mladine Jugoslavije oktobra 1974. Preimenovala se je v Zvezo socialistične mladine Jugoslavije, v družbenopolitično organizacijo mladine, ki je zajemala mlade od 14. do 27. leta, svoje

dejavnosti pa naj bi uresničevala s samostojno akcijo mladih in v okviru skupnega delovanja v krogu fronte vseh socialističnih sil. Mladinska organizacija kot enotna socialistična fronta mlade generacije, ki se je vanjo vključevala prostovoljno, naj bi s svojo dejavnostjo prispevala k razvoju Jugoslavije, uresničevanju bratstva, enotnosti in enakopravnosti narodov in narodnosti Jugoslavije, obrambi države ter neodvisnosti in neuvrščenosti mednarodne politike naše države. Mladinska organizacija je vsaj na deklarativni ravni, če že ne v sistemu socialistične samoupravne demokracije, postala bolj učinkovita, saj je v družbi postalo jasno, da morajo računati na mladino in njeno dejavnost.

Mlade generacije sedemdesetih let so zgubile upanje v uresničitev svojih želja in ciljev, kar se je jasno pokazalo po študentskih gibanjih. Prav tako mladi niso več verjeli v spremembo družbe. Zato ne čudi, da se je namesto gesla »Dolgi marš skozi institucije« med mladino začelo uveljavljati novo geslo, in sicer »Izstop iz institucij« oziroma »Marš v institucije, ki si jih ustvarjajo mladi sami«. To pomeni, da so mladi našli drugačno možnost, kako biti dejaven v družbi. In to takrat, ko je vse kazalo na to, da so zopet postali depolitizirani, popolnoma pasivni in zaspani. Da predstavljajo konformistično mlado generacijo, ki je nepripravljena na soočanje z družbenimi izzivi. Takšno, kot je bila na primer po vojni. Vendar so se v sedemdesetih letih že pojavile nekatere alternativne skupine, z njimi pa so se začeli porajati novi interesi in drugačne zamisli o družbeni akciji pri mladih. V začetku so bile omenjene zamisli in njihovo uresničevanje manj opazne, v poznih sedemdesetih letih in v začetku osemdesetih pa so že dosegle raven samostojne družbene, kulturne in politične dejavnosti mladih. Tako se je, po besedah Uletove (1989), že konec sedemdesetih let v Sloveniji izoblikovala senzibilna in razvejana mladinska scena, ki je pomenila začetek neodvisne politične javnosti. Spremembe v vsakdanjem življenju, v strukturi potreb in vrednot, ki so jih sprva izzvala študentska gibanja, so se v poznih sedemdesetih letih nadaljevale s pojavom alternativnih gibanj, z novimi ekološkimi vrednotami, vrednotami nenasilja in emancipacije.

4. OBDOBJE OD OSEMDESETIH LET DO DANAŠNJEGA DNE

4.1. POLITIČNA IN GOSPODARSKA UREDITEV

Josip Broz – Tito je umrl 5. maja 1980 v Kliničnem centru v Ljubljani. Kljub avtokratskemu vodenju države je užival ugled velikega državnika in politika. Ne nazadnje se je to pokazalo na pogrebu, ki se ga je udeležilo 209 delegacij iz 27 držav, med njimi številni predsedniki držav, vlad, strank in druge javne osebnosti. Z njegovo smrtjo se je v Jugoslaviji marsikaj spremenilo.

»S Titovo smrtjo se je v Jugoslaviji končalo obdobje »titoizma« - specifične (samoupravne) socialistične ureditve, ki se je v mnogočem razlikovala od državnega socializma vzhodnoevropskega tipa. Tito je v državi funkcioniral kot institucija, kot najvišja avtoriteta, ki v sebi združuje funkcije šefa države in partije ter vrhovnega poveljnika vojske« (Slovinci skozi čas, 1999: 477). Vse do poznih let svojega življenja je imel Tito v Jugoslaviji popolno oblast, čeprav so se v zadnjih letih že kazali znaki prihajajoče krize, ki pa jih je oblast prikrivala in zavirala.

V času Titove boleznii so se doma in v svetu čedalje bolj spraševali, kaj bo z Jugoslavijo po njegovi smrti, ali bo sploh obstala. Domači politiki so zatrjevali, da ne bo prišlo do bistvenih sprememb, saj naj bi sistem, temelječ na enakopravnosti vseh narodov, soglasnem odločanju republik in pokrajin in kolektivnem vodenju države z menjajočimi se predsedniki, omogočal nadaljevanje Titove politike »bratstva in enotnosti«, samoupravnega socializma in neuvrščenosti. Prepričanje v nadaljevanje »titoizma« je izražalo že znano geslo: »Tudi po Titu – Tito«. Sam prenos oblasti je sicer res potekal brez večjih pretresov, vendar je že kmalu po smrti prvega moža prišlo do krize, najprej gospodarske, nato še politične, pozneje pa do krize v mednacionalnih odnosih. Vse skupaj se je stopnjevalo do oboroženih spopadov in razpada države. Kot poudarja Hafner-Finkova (1992), so se v letih 1989 in 1990 zgodile sistemske politične spremembe v pomembnem delu vzhodnoevropskih socialističnih dežel, tudi v Jugoslaviji, predvsem v Sloveniji in na Hrvaškem. Vzpostavile so se nove politične elite, nastajati je začela nova zvrst političnih sistemov.

Po Titovi smrti je najprej prišla do izraza gospodarska kriza. Kot pravi Jančar (1998), je pojenjal dotok tujega kapitala, zmanjšal se je uvoz, državni dolg se je povečeval, gospodarstvo pa je začelo hirati. Primanjkovati je začelo celo osnovnih živil, vsakdanjih potrebščin in bencina, prihajalo je tudi do številnih stavk. Gospodarska kriza je izzvala ostre reakcije in zahteve po drugačnem načinu financiranja federacije. Prav tako se je povečevala brezposelnost, socialno slabši položaj pa je prispeval k mednacionalnim nemikom. Ti so se začeli med Srbi in Albanci na Kosovu. Leta 1981 so tako potekale številne demonstracije. Med drugimi so protestirali študentje in dijaki albanske narodnosti, ki so prenehali obiskovati predavanja in pouk. Njihovo osnovno geslo je bilo »Kosovo-republika«. Jugoslovanska ljudska armada (JLA) je nemire zadušila, vendar so vseeno pomenila prvi večji izbruh nacionalnega nezadovoljstva in prvo očitno znamenje mednacionalne krize v Jugoslaviji po Titovi smrti.

V prvi polovici 80. let so se povečale tudi zahteve po svobodi govora in tiska ter umetniški svobodi. Jugoslovanski intelektualci (tudi slovenski) so pri obrambi slednje sicer držali skupaj, vendar je med njimi že prihajalo do nacionalnih nasprotij. Slovenski izobraženci so nasprotovali povečani centralistični politiki, ki je skušala poenotiti ne le gospodarsko, ampak skozi skupna izobraževalna jedra tudi prosvetno področje. Spor se je sredi 80. let še stopnjeval. Oblast je ob takšnih in drugačnih zahtevah ter nezadovoljstvu različno ukrepala, še vedno pa z večjo ali manjšo stopnjo represije. Tako je na primer prepovedala izhajanje revij, ki bi se ukvarjale z nacionalnimi vprašanji, opravljala je kadrovske menjave, kar nekaj je bilo tudi aretacij in obsodb.

Spomladi leta 1987 je skupina izobražencev v 57. številki Nove revije objavila svoje prispevke za slovenski narodni program. Med njimi so bili France Bučar, Jože Pučnik in Dimitrij Rupel. Kot razlaga Prunk (1998), so suverenost razumeli kot pogoj za to, da narod postane nacija (narod z lastno državo). Vztrajali so, da izvirna suverenost pripada narodom, ne federaciji. Rešitev slovenskega narodnega vprašanja pa so videli v samostojni slovenski državi, povezani v jugoslovansko konfederacijo. O odcepitvi Slovenije in ustanovitvi lastne države so še dvomili zaradi načelne pravice zvezne države do celovitosti. Ker sta SFRJ in Zveza komunistov omejevali suverenost naroda, so bile nujne demokratične spremembe v državi in družbi. Oživele so razprave o položaju slovenskega naroda v državi, hkrati pa se je v federaciji krepil centralizem.

Leta 1987 se je v Srbiji začel pohod Slobodana Miloševića na oblast, naslednje leto pa se je njegovi politiki, ki je tedaj že presegala srbske okvire, začela upirati Slovenija. To je izzvalo srbsko-slovenski spor, ki se je v letih do razpada Jugoslavije le še stopnjeval. Slovenska uradna in opozicijska politika sta kljub razlikam v podrobnostih kazali vedno večjo enotnost in skladnost delovanja (prav tam). Opozicijska stran je tako 8. maja leta 1989 javnosti predstavila Majniško deklaracijo, katere zahteve so postale temeljni program nastajajočih strank demokratične opozicije. Osnovne točke so bile zahteve po suvereni državi slovenskega naroda, po samostojnem odločanju o povezavah z južnoslovanskimi narodi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope, po spoštovanju človekovih pravic in svoboščin, vključno s političnim pluralizmom, ter po družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo slovenskih državljanov. Uradna oblast pa je 22. junija odgovorila z alternativnim programom, s Temeljno listino Slovenije, ki je še zagovarjala jugoslovansko državo, vendar dejansko federativno in demokratično.

Novembra 1989 smo v Sloveniji, kljub nasprotovanju zveznih oblasti, Jugoslovanske ljudske armade, Zveze komunistov in nekaterih republik, uzakonili večstrankarski sistem, aprila naslednjega leta pa so potekale prve večstrankarske volitve. 23. decembra je sledil plebiscit o osamosvojitvi Slovenije, ki se ga je udeležilo dobrih 93 odstotkov vseh volilnih upravičencev, za samostojno in neodvisno Slovenijo pa jih je glasovalo 88 odstotkov. 25. junija leta 1991 je slovenski parlament sprejel ustavni zakon za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije, Deklaracijo o neodvisnosti in več zakonov, s katerimi je Slovenija prevzela takojšnje pristojnosti federacije na svojem ozemlju. Vsesplošno slovensko veselje nad razglasitvijo neodvisnosti je, kot pravi Prunk (1998), prekinila vest, da so se enote Jugoslovanske ljudske armade iz kasarn napotile proti mejnim prehodom, da bi preprečile njeno neodvisnost. Začela se je desetdnevna vojna za Slovenijo, ki se je končala s podpisom Brionske deklaracije 7. julija. Zadnji jugoslovanski vojak je Slovenijo zapustil 25. oktobra, 23. decembra pa je Skupščina Republike Slovenije sprejela novo ustavo. Do konca tega leta je Slovenijo priznalo deset držav, v začetku leta 1992 nadaljnjih 33, med njimi tudi države Evropske skupnosti. Članica Organizacije združenih narodov (OZN) je postala 22. maja leta 1992, do konca tega leta jo je priznalo skupno 95 držav. V naslednjih letih je Slovenija postala članica Mednarodnega denarnega sklada, Svetovne banke, Sveta Evrope, Svetovne trgovinske organizacije, pristopila je k programu NATO – Partnerstvo za mir in nazadnje je 29. marca 2004 postala polnopravna članica severnoatlantskega zavezništva (NATO) ter 1. maja istega leta še Evropske unije.

4. 2. SLOVENSKA MLADINA V OSEMDESETIH LETIH

4.2.1. Položaj mladih v tem obdobju

V sedemdesetih letih je bilo za mlade značilno, da so se soočali s porazom študentskih gibanj, hkrati pa so se že začeli oblikovati zametki novih mladinskih in družbenih gibanj. Družbena, kulturna in politična dejavnost ter kritika sta spet zaživel v osemdesetih letih. Družbo so začele vznemirjati nove oblike alternativne politizacije mladih. Zato smo v osemdesetih letih tako v svetu kot pri nas zasledili povečano politično in družboslovno zanimanje za mladino. Uletova (1988) pravi, da so bili razlogi za to predvsem politični. Gospodarska kriza in preoblikovanje sodobnih družb sta izpostavila mladino kot »prednostni krizni objekt«. Mladi so se odmikali od tradicionalnih političnih institucij. Raziskava o razvoju odnosov med KPJ-ZKJ in mladinskimi političnimi organizacijami na Slovenskem v obdobju od 1919 do 1986 (Hafner – Fink, 1987) zato opozarja na to, da niti mladine kot celote niti njenega ideološkega dela nikoli ni mogoče za neko daljše obdobje v celoti politično »obvladati«. Mladina je tako simpatizirala s partijo oziroma je bila neposredno angažirana v komunističnem gibanju, občasno pa je bila tudi kritik komunistične stranke.

Alternativna scena, ki so jo ustvarili mladi, ni več slonela na množičnih protestnih gibanjih z jasnimi političnimi izhodišči, ampak na posameznih gibanjih, katerih člani so si prizadevali za nek skupen cilj. Mladinska gibanja so se sicer razvila predvsem iz težnje mladih, da bi se nekatere stvari v družbi le premaknile. Zveza socialistične mladine Slovenije (ZSMS) je bila namreč v osemdesetih letih polna notranjih slabosti. Vprašanje je bilo, v kolikšni meri je lahko mladinska organizacija sila družbenih sprememb, torej, ali se lahko sooči s perečimi težavami mlade generacije. Zato je prevladalo mnenje, da bi se morala organizacija spremeniti v gibanje, v katerem bi se mladi zbirali, k temu pa naj bi jih spodbudili konkretni problemi na družbenem, gospodarskem, vzgojnem ali drugem področju. Uletova (1996a) pravi, da je ZSMS v osemdesetih letih težišče svojega delovanja dejansko prenesla na področje politike. Za nova družbena gibanja je bila tako značilna neinstitucionalna političnost, torej vrednoti, kot sta avtonomija in identiteta v nasprotju z nadzorovanjem in birokratskim upravljanjem. Peterneljeva (1991) dodaja, da je nastajanje in delovanje različnih mladinskih gibanj spodbudil 12. kongres ZSMS v Krškem aprila 1986. Takrat je ZSMS začela igrati vlogo opozicije znotraj enostrankarskega političnega sistema. V začetku sta se zlasti uveljavili

mirovno in ekološko gibanje, ki sta bili dokaj uspešni. Leta 1985 je začela delovati skupina za duhovna gibanja s svojimi predavanji in delavnicami. Omenimo lahko tudi gibanje za socializacijo homoseksualnosti in lezbijško sekcijo LL.

Mladi so že v preteklosti razvili določen slog oblačenja, način zabave v prostem času, zavračali so tudi običajna pravila obnašanja, vendar pa so v osemdesetih letih vzpostavili še nov odnos do politike, vere, spolnosti in življenja nasploh. Uletova (v: Gillis, 1999: 262) celoten proces spreminjanja življenjskih in vrednostnih usmeritev mladih v tem obdobju opredeljuje kot kulturno modernizacijo mladine. Značilnosti slednje pa so:

1. vse večji odmik od sveta plačanega dela in zaposlitve k svetu prostega časa, potrošnje in zabave,
2. sprememba spolnih vlog, pluralizem družinskih oblik,
3. sledenje novim stilom v potrošnji in množični kulturi, ki so jih poudarjali mediji,
4. individualizacija življenjskih usmeritev in poti,
5. vse večji pomen osebnih izkušenj, vrednot in idealov,
6. poudarjanje »postmaterialnih« vrednot, kot je kakovost življenja, in medosebnih odnosov, svobodno odkrivanje duhovnosti, nasprotovanje tradicionalnim vrednotam, gonji za materialnimi dobrinami in socialni moči.

Mladina v Sloveniji je bila med glavnimi pobudniki spontane modernizacije. Ta se je kazala z močnim družbenim prodorom in zavzemanjem za politični pluralizem. Uletova (v: Gillis, 1999: 279) poudarja, da so bila mladinska gibanja eden prvih otokov »drugačnosti«, drugačne kulture, zabave, novega znanja in informacij ter politične kulture. Mladi v Sloveniji so tako poznali in razvijali splet različnih civilno-družbenih gibanj in organizacij, od povsem formalnih in »sistemskih« (na primer ZSMS) do neformalnih in zunajsistemskih (mirovno, ekološko, žensko gibanje). V številnih drugih socialističnih državah so šele tik pred preobratom leta 1990 dopustili ali zaznali avtonomno dejavnost mladih, medtem ko se je ta pri nas pojavljala že od sedemdesetih let naprej. Zato mladinska gibanja in posebna »mladinska politika« niso bili le sestavina sive politike, ki bi bila marginalizirana in nezakonita, temveč so pomenili družbeno in politično uveljavljanje vedno bolj samosvoje socio-kulturne in politične mladinske scene.

Slovenska mladina je bila sredi osemdesetih let prepoznavna kot izrazito odprta, evrocentrična, odzivna na družbeno dogajanje ter nagnjena k eksperimentiranju s sabo in z življenjskimi izkušnjami. K temu sta prispevala tudi dokaj zadovoljiv ekonomski standard in nizka stopnja brezposelnosti. S tem se je naša mladina približala tedanji zahodnoevropski mladini, hkrati pa jo je to oddaljevalo od mladih drugod po Jugoslaviji. Velike razlike lahko gotovo pripišemo omenjenim modernizacijskim procesom, ki jih v drugih jugoslovanskih republikah ni bilo. V slednjih so se, tako Uletova (2000: 10), mladi še vedno nekritično poistovetili s kolektivno socialistično ideologijo in ohranjali visoko stopnjo tradicionalizma. Značilno za slovensko mladino pa je bilo naslednje:

1. povečini ima srednjeevropski življenjski standard,
2. povečini je šolana mladina ter vztrajno podaljšuje in izboljšuje obseg in kakovost šol,
3. na razpolago ima vse sodobne informacijske in komunikacijske medije,
4. dosega zgodnjo osebno emancipacijo,
5. je tržno in potrošniško usmerjena.

4.2.1.1. POLITIČNA AKTIVNOST MLADINE V OSEMDESETIH LETIH

Potem ko sem govorila o položaju slovenske mladine v osemdesetih letih, se usmerjam na bistvo svoje diplomske naloge, politično aktivnost mladine. Naraščajoči trend, ki ga je bilo mogoče zaznati pri mladini v tem obdobju, je neformalni aktivizem, za katerega je značilno nekonvencionalno in zunaj institucionalno obnašanje in delovanje mladih (Aleksić, 1988: 26-27). To pomeni, da so mladi našli drugačen način angažiranja v družbi. Znotraj neformalnega aktivizma tako opazamo (prav tam):

1. porast medijskega in komunikacijskega aktivizma (mladi preko množičnih medijev izražajo svoje vrednostne orientacije),
2. delno pasivnost, ki se kaže v odporu proti obstoječim sistemskim in institucionalnim oblikam organiziranja in delovanja (odpor proti Zvezi komunistov),
3. različne oblike neformalnega, neinstitucionalnega angažiranja mladih in delovanje skozi alternativna gibanja (zametki nove politične kulture mladih, ki bo izhajala iz novega sistema vrednot in orientacij).

Podobno meni tudi Uletova (1988: 79-80), ki pravi, da so značilnosti politične angažiranosti mladih v osemdesetih letih postale:

1. nezainteresiranost mladih za sodelovanje z uveljavljenimi političnimi institucijami oziroma za spreminjanje lastnega delovanja v institucijo, odpor do tradicionalnih levih strank, sindikatov in organizacij;
2. odpor do totalizirajočih revolucionarnih zahtev in projektov, ob katerih bi se lahko daljnosežno homogeniziralo politično prizadevanje in delovanje ljudi;
3. odpor do »utopij« in »ideologij«, zlasti do takšnih projektov, ki hočejo doseči naglo in celostno vseobsežno družbeno spremembo ob uporabi državnih aparatov, boja za oblast in podobno;
4. odpor do dejavnosti, ki zahtevajo žrtve, odpovedi v sedanjosti zaradi pričakovanega dobička v prihodnosti. Namesto tega se raje angažirajo tu in zdaj zaradi konkretnih, neposredno občutenih problemov. Če družbeno angažiranje ne daje užitka, igre, potem ne zagrabi mladih;
5. zavračanje elitizma ali predstavniškega nastopanja. Prevladuje odpor do spreminjanja mladine v »avantgardo« družbe in do spodbujanja družbenih konfliktov s pomočjo mladine;
6. mladi se angažirajo predvsem v občasnih družbenih gibanjih z močnim protestnim nabojem, ki je usmerjen proti konkretnim ukrepom ali namenom vlad, strank, ekonomskih skupin. Ta gibanja so disperzna, brez trajne notranje organizacije in se razpuste takoj, ko ni več konkretnega povoda zanje;
7. to so predvsem »gibanja alternativ« z mrežo realnih in simbolnih razlik do oblastno in ideološko vzpostavljenih sistemov potreb, interesov, življenjskih načinov, socializacijskih institucij, ne pa gibanja, ki bi se borila za prevlado nad sistemom ali za njegovo ukinitvev.

Glede politične aktivnosti mladih v Sloveniji v osemdesetih letih, predvsem med leti 1985 in 1990, lahko torej rečemo, da so bili zanj značilni množični protesti proti različnim oblikam prevlade vladajoče ideologije socialističnega sistema. Mladi so tako izražali odpor do nošenja štafete ob dnevu mladosti in do samega praznovanja tega dne, zavzemali so se za možnost civilnega služenja vojaškega roka ter se množično udeleževali številnih gibanj, ekoloških, mirovnih, feminističnih in drugih. Načeli so kar nekaj tabu tem. Nasprotovali so avtoritarnim in nedemokratičnim posegom oblasti ter se zavzemali za

pravno urejeno družbo. Mladi so ugotovili, da se nočejo več, vsaj ne v tolikšni meri kot nekoč, zavzemati za tradicije in nazore socializma, ki so jih imeli za zastarele koncepte razvoja. Raje so se usmerili v razvoj mladinske kulture, lastne scene, ki jim je pomenila upanje za prihodnost.

4.2.1.2. POLITIČNOST MLADINE SKOZI RAZISKAVO

S politično zavestjo, dejavnostjo mladih in z njihovim odnosom do vodilnih institucij v Jugoslaviji so se ukvarjali tudi avtorji velike javnomnenjske raziskave z naslovom Položaj, zavest in delovanje mlade generacije Jugoslavije, ki so jo v letih 1985/86 izvedli na območju nekdanje skupne države. Nosilec raziskave je bil ugledni hrvaški sociolog Srđan Vrcan, ki je sestavil vzorec 6841 mladih iz vseh republik in pokrajin na območju Jugoslavije. Slovenski del raziskave pa je s kolegom dr. Bojanom Deklevo s Kriminološkega inštituta vodila Mirjana Ule. V svoji nalogi se osredotočam na izsledke raziskave slovenske mladine, ki je zajela vzorec 538 mladih od 14. do 27. leta. S pomočjo rezultatov bom tudi preverjala svoji hipotezi. Naj dodam, da je raziskava presenetila predvsem zaradi velikih razlik, ki so se pokazale med mladino v različnih republikah. Navzoč je bil tudi svojevrsten paradoks: čim bolj razvita je bila republika, pokrajina, čim manj objektivnih problemov (nezaposlenost, gospodarska kriza) je imela, tem bolj pesimistična in kritična je bila mladina do razmer. Tako je bila daleč najbolj kritična mladina v Sloveniji.

Tabela 4.1.: Kako ti osebno gledaš na bližnjo prihodnost, in to na svojo in družbeno? (odgovori v %)

	Osebna prihodnost bo slabša od sedanjosti	Družbena prihodnost bo slabša od sedanjosti
Slovenija	11,3	43,5
Hrvaška	7,8	25,7
Bosna in Hercegovina	5,2	19,3
Srbija	4,8	15,7
Makedonija	2,8	16,3
Črna gora	4,5	9,7
Kosovo	6,4	11

N = 6840

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Iz zgornje preglednice je razvidno, da z naraščanjem nerazvitosti upada pesimizem o osebni in družbeni prihodnosti. Zlasti so izrazite razlike glede družbene prihodnosti. Slovenski anketiranci so za več kot enkrat presegali pesimizem v jugoslovanskem povprečju. Kljub temu da so bili v primerjavi z jugoslovanskimi anketiranci najbolj pesimistični, so najbolj poudarjali željo po družbenih spremembah in po lastnem angažiranju pri spreminjanju razmer, hkrati so bili do slednjih najbolj kritični. Pesimizem o osebni in družbeni prihodnosti torej lahko kaže tudi na stopnjo kritične zavesti o družbi.

S tabelo 4.1. sem skušala opozoriti na razlike med slovensko in jugoslovansko mladino v osemdesetih letih, sicer pa se v nadaljevanju naloge osredotočam na slovenske anketirance in ugotavljam njihovo zanimanje za politiko, politični aktivizem, stopnjo njihovega vpliva na družbeno dogajanje in vse drugo, povezano s politično aktivnostjo mladine.

O zanimanju za politiko govori naslednja preglednica:

Tabela 4.2.: Interes za politiko (odgovori v %)

	Slovenski anketiranci
Velik interes	12
Srednji interes	55
Nikakršen interes	33

N = 538

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Zgornje številke zgovorno povedo, da slovenska mladina v osemdesetih letih ni kazala velikega zanimanja za politiko, saj je bilo kar 33 odstotkov tistih, ki so se opredelili za nikakršen interes, le 12 odstotkov pa za velikega. Največ je bilo torej mladih, ki so se srednje zanimali za politiko, kar razumem kot to, da so občasno imeli motiv za sodelovanje v političnem življenju. Četudi so bili videti pasivni, so se angažirali v alternativnih skupinah in gibanjih.

Politični aktivizem sem opredelila že na začetku, na tem mestu pa naj povzamem, da gre za sodelovanje pri sprejemanju političnih odločitev in pri njihovem uresničevanju ter za izražanje stališč glede neke pereče politične zadeve. Uletova (1988) dodaja, da lahko

govorimo tudi o formalnem aktivizmu, ki se kaže v članstvu v različnih političnih organizacijah in organih.

Tabela 4.3.: Ali je član organov samoupravljanja v delovni organizaciji, kjer je zaposlen, v šoli ali krajevni skupnosti? (odgovori v %)

	slovenski anketiranci
Nisem član niti enega organa samoupravljanja in ne želim to postati.	54,9
Nisem član, vendar bi želel postati.	13,2
Sem član samoupravnih organov.	19,4
Bil sem član, sedaj nisem več.	12,5

N = 537

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Podatki kažejo, da je bilo približno 20 odstotkov slovenskih anketirancev članov raznih samoupravnih organov, med tistimi, ki to niso bili, pa je bila želja po včlanjenju nizka, saj jih skoraj 55 odstotkov ni želelo postati član neke politične organizacije. V tistem času so namreč mladi našli drugačen način političnega delovanja, številna gibanja in pobude, s katerimi so izražali svoja stališča in zahteve.

Tabela 4.4.: Kako ocenjuješ sedanji vpliv mladih na družbene spremembe? (odgovori v %)

	Slovenski anketiranci
1. neznaten	22,8
2. majhen	40,7
3. srednji	29,5
4. velik	6,5
5. zelo velik	0,6

N = 538

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Družbeni vpliv mladih lahko razumemo kot udejanjeni cilj aktivnosti mladih na posameznih področjih družbenega življenja (Ule, 1988). Dobrih 40 odstotkov mladih v osemdesetih letih

je tako menilo, da imajo majhen vpliv na družbene spremembe, le 6,5 odstotka, da imajo velik vpliv.

Tabela 4.5.: Odgovori slovenskih anketirancev na vprašanje: Poskusi oceniti lastni vpliv na važne odločitve in tisto najvažnejše, kar se dogaja v okolju, kjer živiš in deluješ? (odgovori v %)

	velik	srednji	majhen	nikakršen
1. v delovni organizaciji, šoli, fakulteti	5	22,2	38,6	34,1
2. v DPO (ZSMS, Sindikat, ZK)	4,7	14,9	27,7	52,7
3. v krajevni skupnosti	3,7	17,7	30,4	48,2
4. v tvoji družini ali gospodinjstvu	36	49,6	12,6	1,9
5. v krogu prijateljev in vrstnikov	30,5	60,6	6,7	2,2

N = 538

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Stopnja dejanske politične aktivnosti je tesno povezana z občutkom lastnega vpliva in moči v institucijah ter v družbi sploh. Tabela odgovorov na vprašanje o lastnem vplivu na pomembne odločitve tako kaže, da so mladi zaznali majhen (27,7 odstotka) ali nikakršen (52,7 odstotka) vpliv v družbeno-političnih organizacijah (DPO) za razliko od neformalnih skupnosti, kot so družina, prijatelji in vrstniki, kjer so mladi začutili dokaj velik vpliv.

Politično aktivnost mladine lahko opredeljuje tudi njen odnos do vodilnih institucij v državi, zato se je omenjena raziskava usmerila na odnos do Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ), na članstvo mladih v njej, motive za vstop ter akcijsko pripravljenost za delovanje v njej. Čeprav je bila ZKJ v osemdesetih letih vse manj privlačna za mlade, so bili rezultati raziskave o teh vprašanjih vseeno presenetljivi. Uletova (1988: 83-84) je tako navedla, da kar 80 odstotkov slovenskih anketirancev nečlanov ni želelo vstopiti v ZKJ. 54 odstotkov se jih je strinjalo s trditvijo, da je odnos takratne mladine do ZKJ bolj negativen, kot je bil pri mladini v prejšnjih desetletjih. Le 10 odstotkov jih je menilo, da je bolj pozitiven.

Tabela 4.6.: Odgovori na vprašanje: Če nisi član ZKJ in ne želiš to postati, navedi glavni razlog, zaradi katerega tega ne želiš (Odgovarjali so tisti anketiranci, ki ne želijo v ZKJ). (odgovori v %)

	slovenski anketiranci
1. Ne želim, ker večina članov ZKJ ne odgovarja moralnemu liku komunista in so člani ZKJ zaradi kariere.	18,4
2. Ne želim, ker me ne zanima politika in družbeno politični angažma.	16,9
3. Ne želim, ker menim, da se lahko komunistično dela in misli, tudi če nisi član organizacije.	14,6
4. Ne želim, ker je ZKJ nesposobna rešiti družbene probleme, izgublja ugled v družbi in ne deluje v skladu s Programom ZKJ.	10,4
5. Ne želim, ker je sprejem v članstvo ZKJ brez kriterijev in je malo pravih komunistov.	5,9
6. Ne želim zaradi verskih razlogov.	5,9
7. Ne želim, ker mora posameznik izvrševati odločitve organizacije tudi takrat, ko se ne strinja z njimi.	4
8. Ne želim, ker se ne strinjam s Programom ZKJ in cilji, za katere se ZKJ bori.	2,3
9. Ne želim, ker tudi moji starši in prijatelji niso člani ZKJ.	1,5
10. Ne vem, o tem nisem razmišljal.	20,1

N = 473

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Mladi (18,4 odstotka anketirancev) so torej kot glavni razlog, zaradi katerega se ne bi želeli vključiti v Zvezo komunistov, navedli korist oziroma željo po karieri, zaradi česar naj bi člani ZKJ to sploh postali. Skoraj 17 odstotkov pa se ni želelo vključiti, ker jih politika in delovanje na tem področju nista zanimala.

Pri katerih akcijah, ki jih je izvajala Zveza komunistov Jugoslavije ali bi jih morala izvajati, pa bi se bili mladi v osemdesetih letih pripravljene angažirati ne glede na to, ali so bili njeni člani ali ne?

Tabela 4.7.: Koliko si se ti osebno pripravljen angažirati v naslednjih akcijah, ki jih ZKJ izvaja ali bi jih morala izvajati? (odgovori v %)

	slovenski anketiranci
1. pri zmanjšanju obstoječih razlik	33,1
2. pri uvajanju več reda in odgovornosti	25,3
3. pri zaščiti neodvisnosti in samostojnosti Jugoslavije kot celote	20,8
4. pri boju proti nacionalizmu in šovinizmu	15,1
5. pri krepitvi bratstva in enotnosti jugoslovanske družbe	16,7
6. pri odpiranju možnosti za razvoj zasebnega sektorja in zasebne pobude	13
7. pri razvijanju samostojnosti republik in pokrajin	6,9
8. pri krepitvi države	4,6

N = 473

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Ne preseneča, da bi se največ anketirancev v tistem času angažiralo v akciji za zmanjšanje obstoječih socialnih razlik, saj so se mladi zavzemali predvsem za bolj demokratično in enakopravno družbo, pa tudi za več reda in urejenosti v njej. Velike socialne razlike so namreč obstajale tudi med mladino. Zato je ta menila, da samoupravljanje ne bo rešilo obstoječih družbenih problemov.

Zrelost mladih pri dojetanju pomembnih družbenih in njihovih lastnih problemov, ki jih vznemirjajo, kaže, da mladi niso le pasivni spremljevalci družbenih dogajanj, temveč so se pripravljene tudi angažirati za reševanje teh problemov. Kolikšna pa je ta pripravljenost, kje in kako so se mladi pripravljene angažirati? Ali se želijo le priključiti kakšni drugi akciji, pobudam, gibanjem? Ali pa so pripravljene sami postati subjekt družbenih sprememb? Da bi to ugotovili, je bilo v raziskavi Položaj, zavest in delovanje mlade generacije Jugoslavije mladim zastavljenih tudi nekaj vprašanj o interesu za družbene spremembe in o pripravljenosti za reševanje teh problemov. Uletova (1988: 101) je tako zapisala, da so bile po mnenju slovenskih anketirancev potrebne spremembe predvsem v družbenopolitičnem sistemu (21,2 odstotka) in v politiki (18,8 odstotka). Kdo pa naj uresniči te spremembe?

Tabela 4.8.: Odgovori na vprašanje: Kdo je po tvojem mnenju najbolj zainteresiran, da se stvari v naši družbi spreminjajo na boljše? (odgovori so v %)

	slovenski anketiranci
1. mladinci	74,5
2. politični funkcionarji	16,4
3. vodilni v gospodarstvu	15,1
4. zasebniki	14,3
5. nekvalificirani in pol kvalificirani delavci	19
6. visoko kvalificirani in kvalificirani delavci	11
7. strokovnjaki, inženirji	23
8. člani ZKJ	9,3

N = 538

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Anketiranci so torej z visokim odstotkom (74,5) menili, da je mladina tista, ki kaže največ zanimanja za vzpostavitev družbenih sprememb, politični funkcionarji in predvsem člani Zveze komunistov pa po njihovem mnenju nimajo nobenega interesa, da bi se v družbi kar koli spremenilo na bolje. Mladim v raziskavi so postavili tudi vprašanje, ali bi bili pripravljeni podpreti spremembe v družbenem sistemu (Ule, 1988: 103). Največ, 33,8 odstotka, jih je menilo, da bi podprli vsako spremembo, ker slabše od obstoječega stanja ne bi moglo biti. Z vprašanjem o podpori spremembam je povezano tudi vprašanje o osebni pripravljenosti mladih za angažiranje pri družbenih spremembah. Odgovori so bili naslednji (prav tam):

- sploh se nisem pripravljen angažirati (10,7 %),
- pripravljen sem se angažirati samo v tistih akcijah, ki lahko spremenijo moj osebni položaj (16,7 %),
- pripravljen sem se angažirati samo v akcijah, ki lahko spremenijo družbeni položaj mladih (33,8 %),
- nisem razmišljal o tem (20,6 %).

Mladi so se bili torej pripravljeni udeleževati za širše družbene spremembe ali za spremembo družbenega položaja mladine. Tisti, ki so bili bolj kritični do obstoječih razmer v družbi, so pokazali tudi večjo osebno pripravljenost za angažiranost ter podporo akcijam za spremembe. Uletova (1988: 103) še navaja, da so se hoteli angažirati predvsem študentje in zaposleni

mladi, saj jih je bilo, tako enih kot drugih, 43 odstotkov takih, ki bi bili pripravljeni na sodelovanje v vseh akcijah za spremembe v družbi. Le 2,6 odstotka študentov in 2,8 odstotka zaposlenih se je odločilo, da se ne bi angažirali. Bistvena ugotovitev v tem delu raziskave je, da je bila mladina glede na družbeno aktivnost v tedanjem času notranje razcepljena. Študentska in zaposlena mladina na primer sta razmišljali različno. Razlike v pripravljenosti za družbene spremembe oziroma za sodelovanje v tovrstnih akcijah so bile namreč tesno povezane z vrsto mladosti, ki so jo preživljali mladi. Čim bolj tradicionalna je bila ta, tem bolj kritični so bili in bolj pripravljeni na delovanje.

V svoji nalogi sem preverjala tudi, katere so bile vrednote, za katere so se mladi v osemdesetih letih zavzemali. Kakšne so bile njihove življenjske usmeritve? Družbeno angažirani mladi namreč razvijajo svoje posebne vrednostne in življenjske orientacije, te pa so velikokrat v nasprotju s tistimi, ki so jih uveljavili odrasli. Težnjo po odmiku od nekdanj vodilnih interesov in vrednot, ki so bili ključni dejavniki v socialni usmeritvi mladih, je potrdila tudi raziskava.

Tabela 4.9.: Oceni interes za navedene stvari (interesi so razvrščeni po stopnji moči) (odgovori so v %)

	velik	srednji	nikakršen
prijateljstva in znanstva	69,3	28,3	2
zabava in sprostitev	51,1	43,3	5
seks in ljubezen	40,3	53	6,1
delo in zaposlitev	39,8	51,7	8,4
šport in športno dogajanje	35,5	52	12,1
znanost in znanstveni dosežki	35,5	51,3	12,6
šola in izobraževanje	32,5	51,7	15,4
umetnost in kultura	29,7	48,1	21,7
tehnika in tehnični dosežki	28,3	55,4	16
nacionalna preteklost in usoda naroda	23,6	53,9	22,1
politika in politična dogajanja	12,3	54,6	32,7
vera in versko življenje	10,4	40,7	48,3
vojska in vojaške zadeve	8,6	37,4	53,7

N = 538

Vir: Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.

Rezultati so pokazali manjše zanimanje mladih za vrednote, kot so nacionalna preteklost in usoda naroda, politika in politična dogajanja, vera in versko življenje ter vojska in vojaške zadeve. To lahko povežemo z že prej omenjenim, da so mladi razvili svojo lastno kulturo z novimi vrednotami ter da se niso več toliko zavzemali za tradicije in ideologije socializma, s tem pa tudi ne za takratne vrednote. Za slednje, kot so šport, znanost, izobraževanje, umetnost, kultura, tehnika, so tako pokazali le še srednje velik interes, čeprav so bile v preteklosti v središču njihovega zanimanja. V osemdesetih letih pa so v ospredje stopile vrednote, povezane z medosebnimi odnosi in kakovostjo življenja. Zato so anketiranci kar 69,3-odstotni interes pokazali za prijateljstvo in znanstvo, sledijo zabava in sprostitvev, seks in ljubezen ter delo in zaposlitev.

Po analizi raziskave lahko zaključim, da so bili mladi v Sloveniji v osemdesetih letih zelo dinamični, individualizirani, emancipirani ter angažirani na kulturnem in političnem področju, čeprav je bilo glede na rezultate zanimanje za politiko majhno. Usmerili so se namreč v drugačno obliko političnega nastopanja, v nekonvencionalen aktivizem, ki je pomenil udeležbo na različnih gibanjih, boj za civilno družbo ter ustvarjanje številnih (sub)kulturnih slogov. Pokazali so malo zanimanja in delovanja v institucijah in organih oblasti, zato pa je naraščal zunajinstitucionalen družbeni aktivizem. Mladina je postala tudi manj tradicionalna, saj se je zavzemala za nov, drugačen sistem vrednot in življenjskih orientacij od tistih, ki jih je vseskozi izpostavljala oblast. V ospredje so stopile težnje po demokratizaciji in modernizaciji družbe in vrednote, sorodne tistim v sodobnih razvitih državah. S celo vrsto spretno zamišljenih in izpeljanih akcij so se mladi v osemdesetih letih upirali politični, nacionalni in verski homogenizaciji ter poenotenju. Tako so pokazali, da imajo politične, kulturne in ekonomske potencialne, s katerimi bi lahko spremenili družbo. Vodilni del so zagotovo predstavljali študentje kot nosilci idejnih, slogovnih in političnih inovacij v jugoslovanski družbi, pri tem pa so jim pomagali izobraženi sloji delavske mladine. Kljub temu je obstajalo določeno neskladje med dejansko aktivnostjo in pripravljenostjo na angažiranje, zato je veliko potencialov ostalo neizkoriščenih.

4.3. SLOVENSKA MLADINA V DEVETDESETIH LETIH IN DANES

4.3.1. Položaj mladih v tem obdobju

V prejšnjem podpoglavju diplomske naloge sem ugotovila, da so mladinsko sceno v osemdesetih letih zaznamovale različne oblike družbenih gibanj in pobud ter razvoj nove političnosti, prav tako so se uveljavile spremembe mladih na področju potrošnje, izobraževanja, prostega časa, zabave in množične mladinske kulture. Za to obdobje je bila značilna tudi individualizacija življenjskih poti in usmeritev ter vzpon »postmaterialnih« in s tem odmik od tradicionalnih vrednot. Slednje se je nadaljevalo v devetdesetih letih. Od konca druge svetovne vojne do leta 1990 so tako mladi postopoma podaljševali šolanje, dosegali vedno višjo izobrazbo in socialni status, s tem pa so se tudi osamosvajali, oblikovali svoj lasten svet, vrednote, politična stališča in poseben življenjski slog.

Za devetdeseta leta lahko rečemo, da so mladim prinesla nove možnosti in izzive, pa tudi različna tveganja in nevarnosti, povezane z individualnim, osebnim načinom življenja, učenja in dela. Vse bolj je naraščal pritisk nanje, da si pridobijo čim višjo izobrazbo ter s tem priznanja in nazive, ki jim bodo omogočili kariero in uspeh v življenju. Konkurenca na tem področju je seveda vplivala na podaljševanje mladosti, saj se je šolanje začelo podaljševati v tretje desetletje. Problem mladine je postala tudi brezposelnost. Gotovo pa je na odraščanje v devetdesetih letih vplival proces tranzicije oziroma prehoda iz moderne v postmoderno družbo, iz socialistične v postsocialistično družbo ter iz življenja znotraj Jugoslavije v samostojno državo Slovenijo. Mladost je tako postala vse težje, zahtevnejše obdobje, v katerem se mladi spoprijemajo z različnimi družbenimi zahtevami. Uletova (2000: 13) dodaja, da vsa nasprotja in težave, s katerimi se morajo mladi soočiti, povečujejo socialno in psihološko ranljivost celotne populacije mladih v Sloveniji.

Da je bila mladinska populacija v Sloveniji bistveno zaznamovana z velikimi spremembami naše družbe v začetku devetdesetih let, ugotavlja tudi Uletova (1996a: 5), ki je povzela ključne značilnosti sodobne mladine in mladosti kot socialne kategorije:

- počasno zmanjševanje deleža mladih v celotni populaciji zaradi podaljševanja povprečne življenjske dobe in zmanjševanja prirastka prebivalstva;

- podaljševanje mladosti v trideseta leta;
- podaljševanje izobraževanja zaradi težavnosti zaposlovanja, ki mladim otežuje trajno zaposlitev;
- počasnejši procesi integracije v socialni prostor zaradi diskriminiranega položaja mladine pri vključevanju v družbene procese in težjega dostopa do materialnih dobrin.

Za mlado generacijo v devetdesetih letih je bil značilen tudi umik v zasebnost. Namesto da bi se ukvarjali z družbo, so se začeli ukvarjati s samim sabo. In kot pojasnjuje Uletova (1996a), je bila generacija šestdesetih v Sloveniji tista, ki je »povzročala probleme družbi« (oblikovanje prvih mladinskih subkultur in konec tega desetletja študentska gibanja), generacija sedemdesetih in še posebej osemdesetih je »zastavljala probleme družbi« (družbena gibanja in alternativen način delovanja), generacija devetdesetih pa »ima probleme« in se ukvarja z njimi ter ne več z družbo. Mladi se od devetdesetih let naprej zanimajo predvsem za svojo prihodnost, do katere pelje tvegana, negotova in včasih tudi boleča pot.

4.3.1.1. POLITIČNA AKTIVNOST MLADINE V DEVETDESETIH LETIH IN DANES

Politične aktivnosti v 90. letih ni bilo prav veliko, saj so se mladi umaknili v sfero zasebnosti. Imeli so namreč dovolj težav, s katerimi so se morali ukvarjati (šolanje, iskanje zaposlitve, drugačno vrednotenje dela ...). Za razliko od generacije iz osemdesetih let, ki je bila družbeno izredno dejavna, saj je vztrajno izražala svoja stališča in probleme, je mlada generacija devetdesetih, pa tudi današnja, usmerjena v delovanje v zasebnem življenju. Mladi so se, tako Uletova (1996a: 23), medlo in pasivno odzivali na velike spremembe v družbi in v procesu umeščanja v družbo. Ljubše jim je bilo zasebno angažiranje kot javno, v večji meri so začeli ceniti mir in varno življenje, v ekonomskem osamosvajanju pa so se po večini zatekli po pomoč k staršem. Avtorica (1995: 131) še dodaja, da lahko govorimo o vračanju mladine iz javne sfere v zasebnost ter o blokadi kritičnih in alternativnih teženj mladih pod okriljem doma.

Za mlade se je vedno govorilo, da so uporniki, protestniki, ki jih je potrebno nadzirati, da ne bi izzivali nepotrebnih sporov. Različna literatura o mladostnikih pogosto navaja, da so uporniki, slabo socializirani in moteči element v družbi. Danes bi lahko govorili o

nasprotnem. Mladi niso več protestniki, ampak so le generacija mladih posameznikov. In kot pravi Bajzek (1997: 219): »Nekoč so mladi protestirali in oporekali družbenemu sistemu. Če tega niso mogli početi javno, so to počeli vsaj med seboj v ožjem krogu prijateljev. Tudi če so se vdajali alkoholu ali mamilom, so za to navajali razloge, kot protest. Danes so pred takimi dejanji tihi. Niti opravičujejo se ne več. Ni razloga. Molk, nepremostljivi zid.«

Po drugi svetovni vojni je prišel čas razvoja in sorazmernega miru, obdobje, ki mladine ni preveč zaposlovalo ali razburjalo s političnimi in socialnimi vprašanji. Če so obstajali protestniki, za protest niso imeli pravih razlogov ali vsaj ne kakšnih skupnih. Podrejeni so bili ideologiji vladajočega sistema, s katero so se tudi poistovetili. Konec leta 1960 se je položaj spremenil, mladi so postali uporni, jezni, napadalni, pa tudi idealisti. Vsa ta čustva so izrazili v študentskih gibanjih. V sedemdesetih letih so bili razočarani nad vsemi neuresničenimi zahtevami po spremembah, v osemdesetih letih so se zopet angažirali v družbenih gibanjih, od devetdesetih let naprej pa so umaknjeni v zasebnost in stran od javnega prizorišča. Bajzek (prav tam) dodaja, da je pri mladih opazna odsotnost kritičnega soočanja z resničnostjo in kritičnega protesta. Težko zavzamejo kritičen odnos do družbe, v kateri živijo. Od nje pričakujejo, da jim bo nudila vse, kar je potrebno, toda brez lastne pobude, ki bi pomagala spreminjati to isto družbo. Čotarjeva (2002) v zvezi s tem dodaja, da se mladi med drugimi zavzemajo za vrednote, kot so mir, nenasilje, varnost, prijateljstvo, vendar brez večje socialne in politične angažiranosti ter kritičnega odnosa do stvarnosti. Uletova (v: Gillis, 1999: 271) pa pravi, da mladina sicer še vedno kritizira družbo, vendar se ne zanima več za globalne spopade z njo. Ne zasledimo več volje po spreminjanju »družbenih centrov moči« ali udeležbi v njih.

4.3.1.2. POLITIČNOST MLADINE SKOZI RAZISKAVE

Glede na pregledane empirične podatke raziskav ugotavljam, da mladi odraščajo v kar dobrih razmerah pretežno srednjleslojskih družin, v katerih jim starši nudijo precejšnjo materialno, socialno in čustveno podporo. Povečala sta se sicer obseg in moč pritiskov na mlade, da bi dosegli čim večji uspeh na področju izobraževanja in zaposlitve. Kot kažejo raziskave, je največja težava mladih od devetdesetih let naprej vstop v zaposlitev in finančna osamosvojitvev. Glede na rezultate je veliko mladih nepripravljenih na tveganja, ki jih s seboj prinaša tekmovalna družba. Če je bila za mlade v Sloveniji (sodeč po raziskavi Položaj, zavest in delovanje mlade generacije Jugoslavije iz leta 1985) v osemdesetih letih značilna

kombinacija »družbeni pesimizem in pripravljenost na angažiranje v družbi ter spreminjanje družbe«, je bilo v devetdesetih letih zaznati »družbeni optimizem in nepripravljenost za družbeno angažiranje«.

Mlado generacijo v devetdesetih letih in na začetku tretjega tisočletja v Sloveniji, njihove prakse, življenjske usmeritve in vrednostne orientacije so preučevali tudi avtorji štirih raziskav, in sicer Mladine 93 (vzorec 2354 dijakov in dijakinj iz vse Slovenije), Mladine 95 (vzorec 1829 študentov in študentk univerz v Sloveniji), Mladine 98 (vzorec 1600 učencev in učenk izbranih osnovnih šol) ter Mladine 2000 (vzorec 1262 mladih od 16 do 29 let). Avtorji so raziskovalci in raziskovalke Centra za socialno psihologijo in študije mladine na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

Glede na temo diplomske naloge v nadaljevanju izpostavljam podatke o življenjskih usmeritvah mladih, vrednostnih orientacijah, predvsem pa o politični aktivnosti in zanimanju za politiko. Ker se nekatera vprašanja v omenjenih raziskavah ponavljajo, sprememba v odstotkih pa je neznatna, jih bom lahko združila. Naj dodam, da se predvsem raziskava Mladina 93 navezuje na raziskavo iz leta 1985 (Položaj, zavest in delovanje mlade generacije Jugoslavije), tako da gre za veliko enakih vprašanj. Sicer pa v sklepu ob koncu dela sledita primerjava med mladino v socialističnem in demokratičnem sistemu ter potrditev oziroma zavrnitev postavljenih hipotez, seveda na podlagi literature ter obstoječih rezultatov iz raziskav. Za osnovo sem vzela podatke iz prve raziskave Mladina 93 (vzorec 2354 slovenskih dijakov in dijakinj), na katero bom lahko navezala nekatera vprašanja iz poznejših raziskav, ki se ponavljajo.

Tabela 4.10.: Kako gledaš ti osebno na svojo lastno prihodnost in na prihodnost naše družbe?

	tvoja prihodnost	prihodnost družbe
veliko boljša od sedanjosti: veliko pričakujem od prihodnosti	56,6	22,4
samo nekoliko boljša kot je sedanjost: od prihodnosti pričakujem nekaj, vendar ne veliko	30,2	33,8
enako kot je sedaj: od prihodnosti ne pričakujem ničesar – niti bolje niti slabše	9	20,1
nekoliko slabše od sedanjosti: od prihodnosti pričakujem določeno poslabšanje	2,7	17,3
veliko slabše kot sedaj: od prihodnosti ne pričakujem nič dobrega	1,5	6,3

N = 2354

Vir: Ule, Mirjana, Vlado Mihelj (1995): Prihodnost mladine. DZS, Ljubljana.

Če primerjamo odgovore iz zgornje tabele s tistimi iz tabele 4.1. (stran 44), kjer gre za enako vprašanje, podatki kažejo, da so bili mladi v osemdesetih letih bolj pesimistični glede družbene prihodnosti, medtem ko je mladina v devetdesetih pokazala več optimizma, predvsem v zvezi z osebno prihodnostjo (skupno 86,8 odstotka dijakov je menilo, da bo lastna prihodnost veliko ali nekoliko boljša od sedanjosti). Stopnja pesimizma je bila razmeroma nizka, tako glede osebne kot družbene prihodnosti (4,2 odstotka oziroma 23,6 odstotka). Torej bi lahko sklepali, da so mladi v devetdesetih letih optimistično zaupali v prihodnost slovenske družbe po osamosvojitvi, hkrati pa so videli možnosti tudi zase. Kljub še enkrat višji stopnji osebne in družbenega pesimizma v osemdesetih letih pa je bila takratna mladina bolj dejavna, vključevala se je namreč v različne družbene pobude in gibanja, kar za optimistično mladino iz devetdesetih let ne moremo reči.

Če navedem še odgovore na vprašanje o osebni in družbeni prihodnosti, ki je bilo zastavljeno študentom in študentkam v raziskavi Mladina 95, je bilo stanje naslednje: velik optimizem dijaške mladine iz leta 1993 se je pri študentski mladini leta 1995 zmanjšal in umiril, čeprav je bil še vedno večji kot v letu 1985. Da bo osebna prihodnost veliko ali nekoliko boljša od sedanjosti, je menilo 67,5 odstotka anketiranih, leta 1993 kot rečeno 86,8 odstotka, da bo veliko ali nekoliko slabša, pa 6,6 odstotka. Bolj svetlo družbeno prihodnost je videlo 40,5 odstotka, medtem ko jih je 29,6 odstotka menilo, da bo ta slabša od sedanjosti (Ule, 1996b).

V raziskavi Mladina 93 in Mladina 95 so raziskovalci anketirance povprašali tudi o pripravljenosti na družbeno angažiranje.

Tabela 4.11.: Koliko si se ti osebno pripravljen/a angažirati v izvajanju družbenih sprememb?

	mladina 93	mladina 95
1. sploh se nisem pripravljen angažirati	5,8	7,3
2. pripravljen sem se angažirati samo v tistih akcijah, ki lahko spremenijo moj osebni položaj	14,1	19,9
3. pripravljen sem se angažirati samo v tistih akcijah, ki lahko spremenijo družbeni položaj mladih	21,5	12,8
4. pripravljen sem se angažirati v vseh akcijah, ki prinašajo spremembe v družbi	25,3	38,1
5. ne vem, o tem nisem razmišljal	24,5	21,9

N = 2354   N = 1829

Vir: Ule, Mirjana, Vlado Miheljak (1995): Prihodnost mladine. DZS, Ljubljana.

Primerjava podatkov kaže, da je bilo v devetdesetih letih največ anketirancev, ki bi se bili pripravljene angažirati v vseh akcijah za spremembe v družbi, leta 1995 se je sicer raven pripravljenosti študentov in študentk še dvignila, in sicer iz 25 odstotkov na 38. Ta kar visok odstotek bržkone kaže na to, da imajo mladi dovolj potencialov za družbene spremembe, ki pa jih ne izkoristijo. V Mladini 93 so dijaki in dijakinje bolj zaupali v akcije, ki lahko izboljšajo položaj mladih (21,5 odstotka), kot študentje leta 1995 (12,8 odstotka). Slednji bi se torej raje angažirali za spremembe v družbi. Primerjava s podatki iz raziskave Mladina 85 (stran 50) kaže, da je bila mladina v osemdesetih letih v večini pripravljena samo na akcije, ki bi spremenile družbeni položaj mladih (33,8 odstotka anketiranih), kar so skušali doseči s številnimi mladinskimi gibanji.

V raziskavi Mladina 95 so še dodatno preverili, na kakšen način bi se bili mladi pripravljene angažirati.

Tabela 4.12.: Ali bi se bil/a pripravljen/a udeležiti kakšne od naštetih dejavnosti, če bi ocenil/a, da bi to koristilo tvojemu osebnemu interesu ali interesu skupine, s katero se istovetiš?

	udeležil/a bi se	ne bi se udeležil/a	ne vem
zbiranje podpisov, peticije z določenimi zahtevami do zakonodajne ali izvršilne oblasti	75,1	12,9	12
pisanje različnih parol, gesel po zidovih (grafiti)	36,8	49	14,2
blokada ali motnje prometa kot oblika političnega protesta in pritiska	19,8	63,9	16,4
zasedba javnih ustanov kot oblika političnega protesta in pritiska	16,4	64,7	18,9
neplačevanje davkov, pristojbin, naročin itd. kot oblika državljanske nepokorščine	26,1	52,1	21,7
zasedba gradbišč kot protest proti posegu v prostor	37	43,8	19,1
neformalna (strankarska ali državljanska) organizacija kontrole in skrbi za javni red in mir	18,8	60,6	21

N = 1829

Vir: Ule, Mirjana idr. (1996): Predah za študentsko mladino. Zavod za šolstvo, Ljubljana.

Iz zgornje preglednice je razvidno, da bi se mladi množično udeležili le zbiranja podpisov in peticij, s katerimi bi želeli izraziti določene zahteve v odnosu do oblasti (75 odstotkov), vseh drugih oblik udejstvovanja pa bi se udeležili v manjši meri, oziroma glede na odstotke sploh

ne. Videti je, da bolj radikalno delovanje mladim ni pisano na kožo, kot jim je bilo ob koncu šestdesetih in na začetku sedemdesetih let.

Tabela 4.13.: Če bi videl/a dobre možnosti za uresničitev svojih pogledov in vizij, ali bi kandidiral/a za kakšno politično funkcijo?

	%
da	21,3
ne	57,4
Ne vem, brez odgovora	21,3

N = 1262

Vir: Mihelj, Vlado (2002): Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Ljubljana.

Kar 57 odstotkov mladih torej ne bi kandidiralo za politično funkcijo, tudi če bi jim ta prinesla uresničitev določenih pogledov in vizij, kar še enkrat kaže na izredno nizek interes za politično področje in odpor do političnih ustanov.

Tabela 4.14.: Kako ocenjuješ svoj osebni vpliv na družbene spremembe, ki se bodo zgodile v tvoji prihodnosti?

	mladina 93	mladina 95
1. neznatno	14,2	39,4
2. majhen	25,1	33,4
3. srednji	27	14,5
4. velik	8,5	4,2
5. zelo velik	3,2	1,6
6. ne vem, brez odgovora	22	6,7

N = 2354   N = 1829

Vir: Ule, Mirjana, Vlado Mihelj (1995): Prihodnost mladine. DZS, Ljubljana.

To, koliko mladi doživljajo sebe kot sooblikovalce družbenih sprememb, je pomembno vprašanje, ki je bilo postavljeno anketirancem v raziskavah Mladina 85, Mladina 93 in Mladina 95. Če primerjamo zgornjo tabelo s tabelo 4.4. (stran 46), ugotovimo, da so si rezultati prvih dveh raziskav dokaj podobni. Res je, da se je leta 1993 zmanjšal odstotek tistih,

ki so menili, da imajo neznamen oziroma majhen vpliv, ampak ne zaradi odgovorov o povečanem vplivu, temveč predvsem na račun višjega deleža neodločenih odgovorov. Rezultati Mladine 93 so tako pokazali na malo večji osebni vpliv mladih na družbene spremembe v primerjavi z Mladino 1985. Leta 1995 pa so študentje in študentke zopet podali bolj pesimistično oceno, saj jih je precej več kot v letu 1985 menilo, da imajo neznamen družbeni vpliv (39,4 odstotka proti 22,8 odstotka). Še večja je razlika v primerjavi z letom 1993, saj je razmerje 39,4 proti 14,2 odstotka. Lahko torej sklepamo, da so se mladi v osemdesetih letih skozi različna gibanja bojevali za večji družbeni vpliv, kot so ga imeli, medtem ko se od devetdesetih let naprej bolj ali manj sprijaznijo s svojo družbeno nemočjo in s tem, da preprosto ne morejo vplivati na spremembe v družbi.

Tabela 4.15.: Poskušaj oceniti lastni vpliv na važne odločitve in na tisto najvažnejše, kar se dogaja v okolju, v katerem živiš in delaš. Kako ocenjuješ svoj vpliv na odločitve?

	velik	srednji	majhen	nikakršen
v šoli	16	41,8	29,4	12,7
v tvoji družini in gospodinjstvu	29,5	55,5	12,7	2,2
v krajevni skupnosti, kjer živiš	4,7	16,1	34,7	44,5
v političnih strankah	1,6	5,1	11	82,2
v krogu vrstnikov in prijateljev	34,7	56,9	7	1,4

N = 2354

Vir: Ule, Mirjana, Vlado Mihelj (1995): Prihodnost mladine. DZS, Ljubljana.

Kot je razvidno iz zgornje preglednice, je srednješolska populacija iz leta 1993 menila, da ima največji vpliv v okolju svojih vrstnikov in prijateljev (34,7 odstotka) ter v družini (29,5 odstotka), medtem ko se najmanjši vpliv kaže v odločitvah, sprejetih v krogu političnih strank. Tako je bilo kar 82,2 odstotka anketirancev mnenja, da je njihov vpliv na političnem področju nikakršen.

Tabela 4.16.: Mladi ljudje na različne načine ocenjujejo stvari in okoliščine v družbenem življenju. Označi, koliko se ti zdijo naslednje okoliščine in situacije zaželene ali nezaželene.

Okoliščine	zelo zaželeno	pretežno zaželeno	pretežno nezaželeno	popolnoma nezaželeno
dober materialni položaj	60	37,1	2,3	0,7
ugleden družbeni položaj	37	53,6	7,7	1,8
postati znan v svojem poklicu	56,3	36,6	5,9	1,1
biti na vodilnem položaju	25,7	45,5	19,4	9,4
kazati svojo nacionalno pripadnost	24,4	43,9	22	9,7
potrditi se z delom v političnih strankah	4,7	21,9	37,3	36
zabavati se po mili volji	51,1	35,4	10,7	2,9
biti svoj gospodar	75	21	3,4	0,6
postati slaven v športu, glasbi, zabavi	28,7	43,2	20,8	7,4
živeti urejeno partnersko življenje	67,1	24,6	6,7	1,7
živeti v skladu z naukom svoje vere	19,9	42,8	21,3	16

N = 2354

Vir: Ule, Mirjana, Vlado Miheljak (1995): Prihodnost mladine. DZS, Ljubljana.

Iz tabele je razvidno, da je bilo za srednješolce v devetdesetih letih občutno najmanj zaželeno (4,7 odstotka), da bi se potrdili z delom v političnih strankah. Vse druge stvari so bile v večji meri zaželene kot nezaželene. Na prvem mestu je bilo tako »biti sam svoj gospodar« (75 odstotkov), sledila pa sta »urejeno partnersko življenje« (67,1 odstotka) in »dober materialni položaj« (60 odstotkov). Enako vprašanje so zastavili tudi študentom in študentkam v raziskavi Mladina 95, kjer so se odgovori bolj ali manj ponovili iz raziskave izpred dveh let. Še povečal pa se je odstotek pri »potrditi se z delom v političnih strankah«, in sicer jih je 47,3 odstotkov menilo, da je to popolnoma nezaželeno (Ule, 1996b: 100). Sledi podobno vprašanje, in sicer o vrednotah mlade generacije.

Tabela 4.17.: Navedi stopnje tvoje zainteresiranosti za vsakega od navedenih pojavov.

Pojav	velika	srednja	majhna	nikakršna
vojska in vojaške stvari	17,1	26,7	27,7	28,5
šport in športni dogodki	35,3	39,8	20,8	4,1
šola in izobraževanje	32,4	50,4	13,4	3,7
tehnika in tehnični dosežki	23,2	33,2	31,9	11,8
politika in politični dogodki	6,1	17,3	34	42,6
zabava in razvedrilo	69,5	25,9	3,4	1,1
vera in versko življenje	11,3	32,2	29,3	27,2
spolnost in ljubezen	58,4	35,5	5,5	0,7
prijateljstvo in znanstvo	82,8	14,9	1,7	0,5
potovanja	66,9	25,7	6,6	0,8
družinsko življenje, zakon, otroci	48,7	35,1	13,2	3
znanost in znanstveni dosežki	25,7	40,2	26,1	8
umetnost in kultura	17,5	35,1	33,6	13,8
nacionalna preteklost in usoda mojega naroda	21,4	39,8	28,2	10,7

N = 2354

Vir: Ule, Mirjana, Vlado Miheljak (1995): Prihodnost mladine. DZS, Ljubljana.

Interesi mladih so bili v devetdesetih letih usmerjeni v področje medosebnih odnosov, saj so v raziskavi Mladina 93 kar 82,8 odstotka namenili prijateljstvu in znanstvu. Z visokim odstotkom so sledili zabava, potovanja ter spolnost in ljubezen. Tudi šola in izobraževanje, šport, tehnika, znanost, umetnost in kultura so bili pred področji, kot so vera, vojska in politika. Za slednjo so mladi pokazali najmanj zanimanja, kar 42,6 odstotka vprašanih nobenega. V raziskavi Mladina 95 sem ugotovila, da gre za dokaj stabilno lestvico vrednot v devetdesetih letih, saj so se slednje pri študentski mladini razvrstile skoraj enako kot pri srednješolcih. Torej lahko rečemo, da so bile v tem obdobju za mlade najpomembnejše vrednote, ki so povezane z zasebnim življenjem, medosebnimi odnosi, poklicnim uveljavljanjem in razvojem individualnosti, manj pa so štejele ideološke vrednote, kot so politično udejstvovanje, vera, nacionalna istovetnost ali druge tradicionalne vrednote (Ule, 1996b). Če primerjamo odgovore na to vprašanje, ki so ga zastavili mladim v raziskavi Mladina 85 (tabela 4.9., stran 51), lahko vidimo, da so že v osemdesetih letih odstopali od »velikih« vrednot, oprtih na močne ideologije. Bližje so jim bile vrednote, povezane s posameznikom in njegovo osebno izkušnjo. Vendarle pa je bil interes za politiko, čeprav majhen, še vedno večji kot čez desetletje (12,3 odstotka veliko zanimanje in 54,6 srednje).

Kako pa je z vrednotami današnje mladine? Odgovore sem našla v raziskavi Mladina 2000, v kateri so mladi na prvo mesto prav tako postavili prijateljstvo (68,5 odstotka), sledijo družinsko življenje (50,8 odstotka), služba in poklic (46,9 odstotka) ter spolnost in ljubezen (42,5 odstotka). Še vedno je poudarjena komponenta zasebnosti oziroma intimnosti, ki je bila značilna za devetdeseta leta in še vedno je izmed področij med najmanj zaželenimi politika. 24,6 odstotka mladih namreč politični dogodki nič ne zanimajo, 34,4 odstotka pa malo. Nižje je na lestvici uvrščeno le področje vojske in vojaških stvari (Miheljak, 2002: 84). V tej raziskavi so anketirancem ločeno postavili še vprašanje o politiki.

Tabela 4.18.: Kako bi ocenil/a svoj interes za politiko? Je tvoje zanimanje za politiko ...

1. nikakršno	2. majhno	3. srednje	4. močno	5. zelo močno
17,7	38,9	34,2	7,9	1,2

N = 1262

Vir: Miheljak, Vlado (2002): Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Ljubljana.

Če primerjamo zanimanje za politiko v današnjem času in v osemdesetih letih (tabela 4.2., stran 45), lahko rečemo, da velike razlike ni. V obeh obdobjih so se mladi zelo malo zanimali za to področje, vendarle v 80. letih bolj (55 odstotkov srednji interes), kar je bržkone posledica takratnega alternativnega političnega aktivizma mladine. Nizek interes (33 odstotkov nikakršen) je prav lahko pomenil pasivno izražanje političnosti mladih.

Ugotovila sem že, da mladi v samostojni Sloveniji prisegajo na drugačne vrednote od tistih v socialistični Jugoslaviji. Prevladujeta torej umik v zasebnost in poudarjanje vrednot, povezanih z osebnimi odnosi. Koliko pa to vpliva na to, komu mladi zaupajo?

Tabela 4.19.: V kolikšni meri zaupaš spodaj naštetim?

	popolnoma	precej	malo	nič
staršem	49,5	37,5	11,4	1,6
bratom in sestram	32	42,3	19,5	6,2
profesorjem	2,8	20,3	44,2	32,7
političnim strankam	1	2,8	35,2	61
vodilnim politikom	7	5,9	37,4	55,9
bogu	17,2	19,8	27,4	35,7
televiziji	2,8	25,7	52,7	18,7
časopisom	1,9	27,4	55,4	15,2
prijateljem	29,7	57,4	11	1,9
sodelavcem oz. sošolcem	7,3	55,6	32,5	4,5
duhovnikom in cerkvi	7,5	21,6	34	37
sodiščem	5,3	27,1	40,5	27,1
slovenski policiji	5,4	23,4	41,1	30
slovenski vojski	10,4	31,7	39,8	18,1
bankam	8,2	32,1	39	20,7

N = 2354

Vir: Ule, Mirjana, Vlado Miheljak (1995): Prihodnost mladine. DZS, Ljubljana.

Že prej sem ugotovila, da mladim veliko pomenijo intimnost, ljubezen in družina, zato so to pričakovani odgovori v raziskavi Mladina 93. Mladi najbolj zaupajo najbližjim, torej družinskim članom, in sicer staršem (49,5 odstotka) ter bratom in sestram (32 odstotka), nato prijateljem (29,7 odstotka). Najmanj zaupanja pričakovano uživajo politične stranke in vodilni politiki, saj se mladi niti ne zanimajo zanje, kaj šele, da bi jim zaupali. Rezultati so podobni pri Mladini 95. Tudi pri študentkah in študentih prevladuje zaupanje v ljudi iz osebne bližine, le da je dodan še odgovor »zaupam samemu sebi«, ki je dosegel najvišji odstotek (63,7), sledijo družinski člani in prijatelji. Pri tej raziskavi je še bolj očitno opiranje na svojo družino in prijatelje ter odpor proti ustanovam in njihovim predstavnikom – političnim strankam in vodilnim politikom. To gotovo kaže na ločitev javnega in zasebnega (umik v zasebnost) ter na odpor mladine do ideoloških in političnih ustanov (Ule, 1996b: 82). V raziskavi Mladina 2000 se mladi prav tako zanašajo predvsem na osebe okoli sebe, saj jih skoraj 60 odstotkov

popolnoma zaupa staršem, bratom in sestram, sledijo prijatelji (27,8 odstotka), zaupanje v politične stranke, predsednika države in vodilne politike pa je še vedno na dnu lestvice (Miheljak, 2002). Končam lahko torej s sklepom, da je v 80. letih prišlo do vrednostnega preobrata med mladino, ki se je usmerila stran od tradicionalnih, na ideologijo vezanih vrednot, na nematerialne vrednote, vezane na zasebno življenje, medosebne odnose in individualizacijo. Slednje prevladujejo tudi danes.

Tabela 4.20.: Kako pogosto se pogovarjaš o politiki z osebami, ki jih bom sedaj naštel/a? Ali zelo redko, redko, pogosto, zelo pogosto ali pa nimaš stikov s temi osebami?

	zelo redko	redko	pogosto	zelo pogosto	nimam stikov s temi osebami
s starši	23,6	46,2	21,2	8,1	0,8
z intimnim partnerjem (fant, mož, dekle, žena)	35	37,7	14,6	5,6	7,1
s prijatelji, družbo	24,8	46,4	21,6	6,7	0,5
s sošolci, študijskimi kolegi	30,8	38,8	14,6	4,4	11,4
s sodelavci in sodelavkami	23	31,9	16,2	5,4	23,5

N = 1262

Vir: Miheljak, Vlado (2002): Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Ljubljana.

Glede na to, da imajo mladi majhen interes za politiko in za vse, kar je z njo povezano, ne čudi, da se o njej tudi redko pogovarjajo. Če je politika tema pogovora, je to predvsem v družinskem krogu (29,3 odstotka mladih se pogosto ali zelo pogosto pogovarja o politiki s starši), skoraj 70 odstotkov mladih pa politiko v pogovoru z mamo in očetom zelo redko ali redko omenja. Anketiranci se o tej temi še redkeje pogovarjajo s prijatelji, sošolci in sodelavci. Najmanjkrat (35 odstotkov zelo redko) pa se o političnih zadevah med sabo pogovarjajo intimni partnerji (mož, žena, fant, punca).

5. SKLEP

V svoji diplomski nalogi sem preučevala mladino, njen položaj v prejšnjem in sedanjem političnem sistemu, v ospredje pa sem postavila politično komponento. Torej to, kakšno zanimanje so mladi kazali za politično področje ter za družbenopolitično oziroma javno nastopanje. Vse to sem zajela s pojmom politična aktivnost. Lahko rečem, da sem na podlagi preučene literature na to temo in analize podatkov iz izvedenih raziskav o mladini, ki sem jih vključila v nalogo, prišla do pričakovanih sklepov.

Ugotovila sem, da je bila mladina v preteklosti bolj pripravljena sodelovati v političnih zadevah in nasploh v javnem življenju v primerjavi z današnjo mladino, ki je bolj zaprta v krog zasebnosti in se ne vpleta v javno dogajanje, razen če je ta neposredno ne zadeva oziroma vpliva na njen družbeni položaj. Sodobna mladina je sčasoma postala depolitizirana, torej pasivna ali apolitična v odnosu do oblasti. Zanimanje za politiko in angažiranje se zmanjšujeta, kar so potrdili tudi rezultati raziskav iz 90. let in raziskava Mladina 2000. S tem potrjujem prvi del zastavljene prve hipoteze.

Mladi se, kot sem domnevala, danes obremenjujejo predvsem s tem, kako pridobiti ustrezno izobrazbo, ki jim bo omogočila čim boljše življenje in uspešen začetek poklicne kariere, pa tudi s tem, kako najti pravega življenjskega sopotnika, s katerim si bodo ustvarili družino. Tako so od 80. let naprej najpomembnejše vrednote mladih postale družinski, prijateljski in partnerski odnosi, spolnost, prijetno preživljanje prostega časa – zabava, potovanja in podobno. Tradicionalne vrednote, ki so jih poudarjali v socialističnem sistemu, med njimi politiko, vojsko in vero, so potisnili v ozadje. Zato lahko potrdim tudi drugi del prve hipoteze, ki govori o spremembi vrednot pri mladi populaciji. Zakaj je prišlo do vrednostnega preobrata? Enega izmed razlogov lahko iščemo v tem, da so mladi v današnjem času podvrženi večjemu pritisku po uspehu, višjim pričakovanjem, kajti konkurenca v družbi je huda. Po drugi strani drži tudi to, da so danes precej bolj svobodni in imajo proste roke pri usmerjanju svojega življenjskega poteka za razliko od njihovih predhodnikov. Demokratični sistem je namreč tudi mladim omogočil več svobode pri odločanju, saj se je vpliv vladajoče oblasti, šolskega sistema in drugih avtoritet v primerjavi s prejšnjimi desetletji močno zmanjšal. In tako pridem do druge hipoteze.

V njej sem predvidevala, da je bila mladina v socialističnem sistemu vseskozi podrejena oblasti, če že ne popolnoma podrejena, pa vsaj nadzorovana. Posebej izrazito je bilo to v času po drugi svetovni vojni, ko se je Jugoslavija dvigala iz ruševin, pri čemer je vidnejšo vlogo odigrala prav mladina. Ta je bila v takratnem času ubogljiva, delovna, patriotska, predvsem pa je predstavljala ideal mladince, saj je sprejemala načela in ideologije vladajočega sistema. Za razliko od »pokvarjenih zahodnjakov« je bila dobro vpeta v družbo, zato je vzbujala vtis, da je izredno konformistično naravnana. Druge izbire, kot sprejeti ideologijo takratne oblasti, ni imela. Tako lahko sprejemem prvi del druge hipoteze.

Vendarle mladina ni ostala vseskozi konformistična, kar se je pokazalo že proti koncu 50. in v začetku 60. let, ko so mladi začeli ustvarjati lastno mladinsko kulturo, subkulture in druge oblike mladinskega izražanja. Še bolj izrazito se je nekonformizem mladih pokazal s pojavom študentskih gibanj, ki so se začela leta 1968 in so pretresla vso svetovno javnost. Mladi so nastopili kot protestniki ter izrazili svoja stališča in zahteve. Prvič so si upali zavzeti kritičen odnos do vladajoče oblasti. Zaradi tega so bili sicer pozneje deležni represivnih ukrepov in še večjega nadzora. Kljub temu so dali jasno vedeti, kako razmišljajo ter kakšnih sprememb si želijo tako v družbi kot zase. V 70. letih je politična aktivnost mladih, razumljivo, upadla. Kmalu so se nekateri posamezniki – največ jih je sicer bilo iz vrst študentov – zopet začeli uveljavljati na javnem prizorišču. Proti koncu 70. let so začeli ustvarjati nove oblike mladinske kulture, subkulture in pripravljati različna družbena gibanja, v katerih so izražali svoje zahteve in stališča ter tako pokazali nekonformistično držo. S tem potrjujem drugi del druge hipoteze.

Na koncu naj še dodam, da bodo zanimanje mladih za politiko, politična aktivnost in delovanje v vladajočih ustanovah verjetno tudi v prihodnje na izredno nizki ravni, vsaj dokler se ne bo politično prizorišče v Sloveniji prevetrilo oziroma postreglo z določenimi spremembami, ki bodo mlade pritegnile v politični prostor. Do takrat pa bodo do politike ohranjali ignorantski ali negativen odnos. Še naprej bo prevladovalo večkrat slišano: »Me ne zanima.«

6. LITERATURA:

- Aleksić, Jordan (1988): »Generacija krize – kriza generacije.« V: Omladina i politika. Marksistički centar Međupćinske konferencije SKH za Dalmaciju, Split.
- Bajzek, Jože (1997): Od skupine k skupnosti. Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana.
- Bonča, Jože (1985): Zveza socialistične mladine Slovenije in mladinske specializirane organizacije. Diplomska naloga. FSPN, Ljubljana.
- Brake, Mike (1984): Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur. Republiška konferenca ZSMS in Univerzitetna konferenca ZSMS v Ljubljani, Ljubljana.
- Bročić, Manojlo (1988): »Problemi političke socijalizacije omladine.« V: Omladina i politika. Marksistički centar Međupćinske konferencije SKH za Dalmaciju, Split.
- Broz, Josip Tito (1980): »Mladina, revolucija, socializem.« Teorija in praksa, letnik 17, št. 10-12, str. 1575-1606.
- Čotar, Mateja (2002): Mladinske politične organizacije. Diplomska naloga. FDV, Ljubljana.
- Fink-Hafner, Danica (1987): Odnos KPJ-ZKJ in mladinskih organizacij. Magistrsko delo. FSPN, Ljubljana.
- Fink-Hafner, Danica (1992): Nova družbena gibanja – subjekti politične inovacije. FDV, Ljubljana.
- Jančar, Drago (1998): Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990. Nova revija, Ljubljana.
- Južnič, Stane (1989): Eksperimentiranje s socializmom in nerazvite države. V.: Študijski dnevi 1989: Socializem in demokracija. TORI, Ljubljana.
- Kardelj, Edvard (1984): Socialistična zveza delovnega ljudstva. DZS, Ljubljana.
- Lefort, Claude (1999): Prigode demokracije: izbrani spisi Clauda Leforta. Liberalna akademija, Ljubljana.
- Lukšič, Igor (2001): Politični sistem Republike Slovenije: očrt. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Makarovič, Jan (1983): Mladi iz preteklosti v prihodnost. Univerzum, Ljubljana.
- Mihelj, Vlado (2002): Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Ljubljana.

- Peternelj, Mojca (1991): »Naprej« v luči razvoja mladinske organizacije. Diplomska naloga, FDV, Ljubljana.
- Pirjevec, Jože (1995): Jugoslavija 1918-1992: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije. Lipa, Koper.
- Prinčič, Jože (1999): »Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji (1945-91).« V: Slovenci in Makedonci v Jugoslaviji. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, Inštitut za nacionalno zgodovino Skopje, Ljubljana – Skopje.
- Prunk, Janko (1998): Kratka zgodovina Slovenije. Založba Grad, Ljubljana.
- Rener, Tanja (2002): »Novi trendi v zasebnih razmerjih.« V: Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, 2002.
- Roter, Zdenko (1989): »Verniki kot drugorazredni državljani v socialističnih deželah – primer Jugoslavije.« V: Študijski dnevi 1989 : Socializem in demokracija. TORI, Ljubljana.
- Sitar, Sandi (1999): Sto pričevanj o slovenski zgodovini. Prešernova družba, Ljubljana.
- Slovenci skozi čas (1999): Kronika slovenske zgodovine. Mihelač, Ljubljana.
- Slovenci v XX. Stoletju (1999): Muzej novejšje zgodovine, Ljubljana.
- Sruk, Vlado (1987): »Nekaj pojmov iz politične morale in etike.« V: Politološke teme: študijsko gradivo. Marksistični center Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
- Sruk, Vlado (1995): Leksikon politike. Obzorja, Maribor.
- Šiber, Ivan (1987): »Politična kultura in politična socializacija.« V: Politološke teme: študijsko gradivo. Marksistični center Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
- Tomc, Gregor (1989): Druga Slovenija. KRT, Ljubljana.
- Tomc, Gregor (1994): Profano: kultura v modernem svetu. Študentska organizacija Univerze, Ljubljana.
- Ule, Mirjana (1988): Mladina in ideologija. Delavska enotnost, Ljubljana.
- Ule, Mirjana (1989): Mladina – za modernizacijo slovenske družbe. Marksistični center CK ZKS, Ljubljana.
- Ule, Mirjana, Vlado Mihelj (1995): Prihodnost mladine. DZS, Ljubljana.
- Ule, Mirjana (1996a): Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

- Ule, Mirjana, Vlado Miheljak, Tanja Rener, Metka Mencin-Čeplak, Slavko Kurdija (1996b): Predah za študentsko mladino. Zavod RS za šolstvo, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Ljubljana.
- Ule, Mirjana (1999): »Stoletje mladine, spremna študija.« V: Gillis, John: Mladina in zgodovina: tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes. Aristej, Šentilj.
- Ule, Mirjana, Tanja Rener, Metka Mencin-Čeplak, Blanka Tivadar (2000): Socialna ranljivost mladih. Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino in Založba Aristej, Ljubljana.
- Vegič, Vinko (1990): Generacijski vidiki obrambno varnostne problematike – Mladi in obrambno varnostna problematika. Magistrsko delo. FDV, Ljubljana.
- Vrcan, Srđan (1988): »Suvremena omladina i društvene promijene.« V: Omladina i politika. Marksistički centar Međuopćinske konferencije SKH za Dalmaciju, Split.